

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Náhradní rodinná péče jako alternativa rodiny

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková

Vypracovala:
Šárka Vítková

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Náhradní rodinná péče jako alternativa rodiny“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.
Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 19. 4. 2012

.....

Šárka Vítková

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Mgr. Zdeňce Vaňkové, za trpělivost a velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svým přátelům a rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce.

Brno 19. 4. 2012

.....

Šárka Vítková

OBSAH

Úvod	5
1. Výklad použitých pojmů	7
2. Prameny právní úpravy	12
2.1. Změny právní úpravy	15
3. Systém náhradní rodinné péče	18
4. Formy náhradní rodinné péče	20
4.1. Osvojení (Adopce)	21
4.2. Pěstounská péče – v poměru k vlastní rodině je hned za adopcí	23
4.2.1. Zařízení pro výkon skupinové pěstounské péče	26
4.3. Pěstounská péče na přechodnou dobu	30
4.4. Příbuzenská pěstounská péče	31
4.5. Poručenství	32
4.6. Opatrovnictví	33
4.7. Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče	33
5. Zprostředkování náhradní rodinné péče	35
6. Systém náhradní výchovné péče	37
6.1. Ústavní péče	38
6.1.1. Ústavní zařízení (pro děti od narození)	39
6.1.2. Ústavní zařízení (pro děti od 6 let a víc)	41
6.1.3. Hostitelská činnost	41
7. Sociálně-právní ochrana dětí	43
Shrnutí	46
Úvod do praktické části	48
8. Metodologie	49
8.1. Použité výzkumné metody	49
8.2. Výzkumné data a jejich interpretace	49
8.3. Postup při zpracování získaných informací	50
8.4. Případové studie	50
8.5. Rozhovor a diskuze	53
Závěr	55
Resumé	58
Anotace	60
Seznam použité literatury	62

ÚVOD

Každé dítě má právo na svou přirozenou rodinu a v jeho zájmu je vyrůstat v klidném a harmonickém prostředí. Zodpovědnost rodičů za děti je zakotvená v zákoně. Pro většinu rodičů je však i bez zákonných opatření samozřejmost, že dobrovolně přijímají zodpovědnost za ty, které jsou na nich závislí. Rodiče jsou dětem oporou, dbají na jejich zdraví, duševní pohodu a ochranu. Většina rodičů vynakládá všestrannou péči o svoje děti. Vytváří dětem příznivé podmínky pro jejich současný a budoucí život. Rodina je tedy jediným místem pro uspokojení všech potřeb dítěti – místo, které poskytuje jistotu, zkušenosti proto, aby se umělo v budoucnu vyrovnat s problémy, které mnoho z nich v životě mohou potkat.

Stává se, že některým dětem jejich biologické rodiče nedokážou dát to, co pro zdraví a kvalitní život potřebují a ne každé dítě zažije při svém narození láskyplné přijetí rodičů. Existují dojemné případy dětí opuštěných, nechtěných, zanedbávaných a týraných nebo postižených. Jejich rodiče při plnění svého rodičovského poslání selhali a ohrožení dětí je tak vážné, že je nutné vyhledat možnost jak jim pomoci. Jako nejvýznamnější pomocí je vyhledat náhradní rodinnou péči jako ideální formu náhradní výchovy. Náhradní rodinnou péčí se zabývá celá řada institucí, zařízení a formy péče určených pro děti, které nemůžou vyrůstat v rodině svých vlastních rodičů¹.

V našem právním systému mají zmíněné instituce, zařízení, ale také formy náhradní rodinné péče své opodstatnění. V současné době stále více se rodí děti, kterým rodiče žádné výchovné prostředí nedokážou vytvořit, anebo ve své roli rodičů zklamou. Za tyto děti, které vzhledem ke svému věku a situaci v jaké se nachází, musí převzít zodpovědnost stát, který jim poskytne ochranu a zabezpečí vhodnou náhradní výchovu nebo ústavní péči. V této souvislosti je pro nás výzvou hledat možnosti jak zabezpečit těmto dětem zázemí aby mohli rozvíjet svoji osobnost v přirozeném rodinném prostředí. Pokud vlastní rodina nemůže vytvořit nejvhodnější podmínky pro rozvoj dítěte, nejvhodnější šancí je najít rodinu náhradní a předejít tak prostředí ústavnímu.

Svoji bakalářskou práci s tématem „Náhradní rodinná péče“ jsem si vybrala se zájmem k dané problematice a s ohledem na moji profesi jako sociální pracovnice.

¹KOVAŘÍK, J. *Výhledy profesionální pěstounské péče v České republice*. In: Sborník přednášek z 6. Konference o náhradní rodinné péči. Praha: 1999, s. 1

Problematikou náhradního rodičovství se zabývá mnoho odborníků, kterým osud opuštěných dětí nebo žijících mimo vlastní rodinu, není lhostejný. Významným přínosem v této oblasti bylo vydání monografie odborníků J. Langmeiera a Z. Matějčka „Psychická deprivace v dětství“, ve které se soustředili na psychické potřeby dítěte, nezastupitelnost rodiny a naznačili možnosti výchovy osiřelých dětí v náhradních rodinách. Právě tito odborníci poukázali na upřednostňování náhradní rodinné péče před kolektivní výchovou dětí v ústavech. Z teoretických zpracování problematiky náhradního rodičovství a podpory náhradní rodinné péče stojí za zmínku studie a monografie Z. Matějčka, který dlouhou dobu věnoval pozornost této problematice. Mezi nejvýznamnější patří: Z. Matějček: Náhradní rodinná péče (1999), Z. Matějček: Osvojení a pěstounská péče (2002) a významnou monografií je také: Dilemata náhradní výchovy (2007).

Rozhodující pomocí pro děti, které žijí mimo vlastní rodinu, je najít kvalitní výchovné působení v náhradních rodinách. Podmínkou těchto rodin je přirozená motivace, vyrovnanost, tolerance ke zvláštnostem dítěte a snaha pozitivně rozvíjet dispozice těchto dětí².

Obecným cílem této bakalářské práce je nastínit jaké formy náhradní rodinné péče jsou nejvhodnější pro zájem a blaho dítěte. Poukázat a vzbudit pozornost na legislativní změny, které mají vliv na téma náhradní rodičovství. Ve své práci hledám odpověď na otázku: „jaká alternativa náhradní rodinné péče je v oprávněném zájmu dítěte nejlepší?“

Konkrétním cílem mojí bakalářské práce je představit současný systém fungování náhradní rodinné péče, který je poměrně komplikovanou soustavou institucí a orgánů, jež se podílejí na výchově dětí mimo jejich vlastní rodinu. Budu se věnovat různým formám náhradní rodinné péče v naší zemi, podrobněji se zaměřím na její využití. Dílčím cílem je kvalitativní analýza a zhodnocení, jaká forma náhradní rodinné péče je pro dítě nejlepším řešením oproti jiným alternativám náhradní péče. Soustředím se také na změny právních předpisů, které jsou v souvislosti touto formou péče aktuální. Závěrem bych chtěla formou popisu a rozboru kazuistik, které se opírají o metodu kvalitativní analýzy rodinných a sociálních anamnéz respondentů, upozornit na vybrané případy z praxe, které pojednávají o zkoumané problematice a dokumentují činnost institucí na ochranu zájmu dítěte a jeho blaho.

²BELKOVÁ, V., HUDECOVÁ, A. *Náhradná rodinná starostlivosť, Problémy a perspektívy*, 1.vyd. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 2008, s. 6-8. ISBN 978-80-8083-615-3

1. Výklad použitých pojmů

Dítě

Pojem dítě v právu rodinném s odkazem na občanský zákoník³ není přesně definováno. Pro účely Úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve⁴. Pojem dítě lze převzít také ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí⁵, který pro účely tohoto zákona vykládá dítě jako osobu nezletilou.

Kasuistika

Kasuistika je případová studie, popis jednotlivých případů, např. vznik, průběh a odstranění povahové vlastnosti; stejně jako jedince se může týkat i skupiny lidí či instituce, slouží jako pomoc a srovnání pro podobné případy; často se sestavuje prostřednictvím rekonstrukce životopisu sledované osoby⁶.

Náhradní rodinná péče

Dítěti, které je svými rodiči opuštěno, nebo které s velkou pravděpodobností ve vlastní rodině nebude moci vyrůstat, nebo jehož se vlastní matka dobrovolně vzdává (a mnohdy je to velice žádoucí a je to dokonale odpovědný a statečný čin také ženy), je nutné pomoci⁷. Ověřeným, citlivým a osvědčeným způsobem pomoci je nalezení nového domova a nové rodiny. Nová rodina je často nazývána náhradní.

Náhradní rodinná péče je zákonem upravená forma přijetí opuštěného či ohroženého dítěte do rodiny, kdy jsou děti vychovávány náhradními rodiči v prostředí nejvíce podobnému životu v přirozené rodině⁸. Náhradní rodina zajistí uspokojení jeho základních zdravotních, sociálních a psychických potřeb. Připraví tak přirozenou cestou děti na vstup do širší společnosti a k formování nových postojů do budoucna.

³ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších změn a předpisů

⁴ Článek 1, Úmluvy o právech dítěte č. 104/1991 Sb.,

⁵ §2, Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších změn a předpisů

⁶ HARTL P., HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2000, s. 253)

⁷ MATĚJČEK, Z., *Co děti nejvíc potřebují*, Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-504-2.

⁸ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. s. 183. ISBN 80-7178-304-8

Pro dítě je rozhodující psychologické rodičovství, založené na vnitřním, psychickém, citovém přijetí dítěte, a nikoliv jen biologické rodičovství, pokud by nebylo založeno na něčem víc než na pouhém potvrzení z porodnice. V naprosté většině případů jde obojí ruku v ruce. Biologické rodičovství činí cestu psychologickému rodičovství snadnou, ale není jeho nezbytnou podmínkou. Jsou případy, kdy biologické rodičovství v psychologické nevyústí a kdy vlastní rodiče opustí, nechtějí je, nedovedou je přijmout. Pak nastupují náhradní ne-biologičtí rodiče, jejichž psychický rodičovský potenciál je však nedotčen, ba spíše jím překypují - tedy rodiče adoptivní, pěstouni, matky v dětské vesničce atd. A jak všechny výzkumy potvrzují, stávají se pravými a plnohodnotnými rodiči – neboť, jak se ukázalo, je rozhodující, ne že dítě kojili a působili mu příjemností, ale že mu dovedli poskytovat pocit jistoty a bezpečí sami v sobě, ve svém vztahu k němu. Že je přijali se vším všudy za své! Dítě za „své“ rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají a mají je rádi⁹.

Zájmy osamocených dětí hájí sociální pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany na úřadech, pracovníci kojeneckých ústavů, dětských center, dětských domovů, lékaři, psychologové, soudci a zaměstnanci dalších institucí. Jejich úspěchem snažení je, zajistit osamoceným dětem život v prostředí, které se nejvíce vlastní rodině přibližuje, a tím je nová rodina. Z mezinárodních úmluv i z platných českých právních předpisů vyplývá, že náhradní rodinná péče má přednost před ústavní výchovou. „Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní“¹⁰.

Náhradní výchovná péče

Pro děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině, ale ani v rodině náhradní, je právě určena náhradní výchovná péče. Rozumí se tímto pojmem ústavní výchova, ochranná výchova a péče o děti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tato péče se týká nejčastěji v kojeneckých ústavech, diagnostických ústavech, dětských domovech, v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc a ve výchovných ústavech.

⁹ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*, Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-504-2

¹⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Rodina

Pojem rodina je možné vyložit jako společenství osob, které si vzájemně poskytují péči, lásku a ochranu a vytváří si tak pocit porozumění, jistotu a bezpečí domova.

Rodina jsou osoby rodičů a dětí, určitá životní pospolitost, nejrůznější funkce, jež musí rodina plnit, různá právní ustanovení, která se na ni vztahují aj¹¹.

Pro udržení našeho lidstva je rodina velice důležitá a podstatná, poněvadž vznáší zprostředkovaně člověku začlenění do kultury a společnosti. Podpora rodiny, stabilní domov a chráněné prostředí je podmínkou zdravého duševního i tělesného vývoje dítěte. Rodinný život je podstatou pro dítě v sociálních dovednostech.

Mezi čtyři aspekty rodinného života patří sebehodnocení – pocity a názory, které má člověk o sobě, komunikace, čili způsoby, které lidé používají pro vzájemné dorozumění, dále pravidla, kterými se lidé ve svém cítění a konání řídí a které se nakonec vyvinou v rodinný systém. Posledním aspektem je společenská vazba, což je způsob, jak se lidé chovají k ostatním lidem a institucím mimo rodinu¹².

Rodina plní nespočetně mnoho funkcí jako jsou: reprodukční (biologická), socializační (výchovná), ekonomická (sociální) a emocionální (citová)¹³.

Ze sociologického hlediska lze rodinu v nejširším vymezení definovat jako „institucionální zajištění lidské reprodukce, legitimní v dané společnosti¹⁴“. Ne vždy je reprodukce možná, někteří partneři nemohou mít svoje vlastní dítě, a proto lze nahradit reprodukční funkčnost rodiny náhradní rodinnou péčí.

Základním principem rodinné výchovy v souvislosti s náhradní rodinnou péčí je respektovat zásady vzájemného uspokojování duševních potřeb dětí a jejich vychovatelů. Mezi takové základní zásady patří: trvalost a hloubka citových vztahů,

¹¹ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 28. ISBN 80-04-25236-2

¹² SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*, 2. vyd. Praha: Práh, 2006, 16s. ISBN 80-7252-150-0

¹³ KRAUS, B. *Sociální pedagogika jako vědní disciplína a jako studijní obor*, Hřebíček L., Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2000. ISBN 80-902936-0-3

¹⁴ MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*, 2.vyd. Praha: Slon, 2006. ISBN 978-80-86429-87-8

společná budoucnost, společenství prostoru, času a prožitků, výchovná interakce a poslední je soužití a sdílení¹⁵.

Sociálně právní ochrana dětí

Pojem „sociálně-právní ochrana dětí“ je často zjednodušován pod pojmem „ochrana dětí“, který zahrnuje velikou část práv a zájmů dítěte, které jsou upraveny v nejrůznějších zákonech v oblasti občanskoprávní, sociální, trestněprávní, školské atd.

Ochrana dětí je definována v ustanovení § 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších změn a předpisů. Ve smyslu zákona zahrnuje zejména ochranu práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, dále ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení, včetně ochrany jeho jmění a v neposlední řadě i působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny¹⁶.

Sociálně-právní ochrana dbá především o nejlepší zájem, prospěch a blaho dítěte. Ochrana je poskytována všem dětem mladším osmnácti let bezplatně a bez rozdílu a jakékoliv diskriminace.

Sociální právní ochranu zajišťují orgány sociálně právní ochrany, kterými jsou především obecní úřady s rozšířenou působností. Dále je zajišťována na krajských úřadech, obecních úřadech a ministerstvu. Práva dětí jsou zakotvena v českém ústavním právu v Listině základních práv a svobod, která vešla v účinnosti spolu s Ústavou České republiky v lednu roku 1993. Česká republika ochranu dětí také zajišťuje mezinárodně, pomocí mezinárodních smluv, listin, usnesení a právních předpisů.

Mezi mezinárodní listiny jako pramen činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí patří:

- Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989,
- Všeobecná deklarace lidských práv schválena v roce 1948,
- Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí přijata v roce 1980 v Haagu a vstoupila v platnost v roce 1998,

¹⁵ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*, 1. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-25236-2

¹⁶ § 1 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

- Úmluva o právech dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení vydána v Haagu v roce 1993 a vstoupila v platnost v roce 2000 pro Českou republiku,
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí uveřejněná v roce 2001.

2. Prameny právní úpravy

Právním předpisem, který upravuje ochranu rodiny a dítěte je ústavní zákon Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb. (dále jen Listina). Podle Listiny je garantováno právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života¹⁷ Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona a zaručuje se zvláštní ochrana dětí a mladistvých¹⁸. Stejná ochrana je zaručená dětem narozeným v manželství i mimo něj. Každé dítě má právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu a na základě zákona¹⁹.

Listina vešla v účinnosti také spolu s Ústavou České republiky. Práva zakotvena v Ústavě a v Listině se vztahují v podstatě na všechny osoby, tedy i na děti. Stát chrání rodinu a rodičovství a zaručuje se jim zvláštní ochrana a na děti se vztahují i další práva náležící každému občanu. Ústava České republiky zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů, je nejvýše postaveným zákonem vedle Listiny v České republice. Česká republika je vázána mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu, stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. V případě, že mezinárodní smlouva přiznává určité právo a toto právo není přiznáno ve vnitrostátní právní úpravě, použije se pro přiznání práva mezinárodní smlouva. Jednou z mezinárodních smluv je např. Úmluva o právech dítěte²⁰. Kodifikace práva mezinárodních smluv je zakotvena ve dvou mezinárodních úmluvách: Vídeňské úmluvě o smluvním právu z roku 1969 a Vídeňské úmluvě o právu smluv mezi státy a mezinárodními organizacemi mezi mezinárodními organizacemi z roku 1986²¹.

Úmluva o právech dítěte je nejvýznamnějším mezinárodním právním dokumentem, který zaručuje práva dítěte. Úmluva byla přijata v roce 1989 Valným shromážděním Organizace spojených národů a v platnost vstoupil v roce 1990. Již od počátku 20. století jsou mezinárodně uznávána dětská práva jako součást lidských práv. Úmluva o

¹⁷ Čl. 10 Listina základních práv a svobod č. 2/1993

¹⁸ Čl. 32 Listina základních práv a svobod č. 2/1993

¹⁹ Úplné usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky

²⁰ Článek 10, Ústava ČR č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů

²¹ MADAR, Z., a kolektiv. Slovník českého práva, 1. díl A – O. LINDE Praha, a.s., 2002, s. 707-711

právech dítěte odráží a prohlašuje základní potřeby dítěte. Již v Preambuli Úmluvy je obsažena základní myšlenka celé Úmluvy. Říká se v ní, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti, uznávající že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinné prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, majíce na zřeteli, že dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálů prohlášených v Chartě Spojených národů, a to zejména v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity²². Úmluva klade důraz na „blaho dítěte“ a ukládá tímto státům povinnost zajistit dítěti jeho ochranu a péči. Úmluva uvádí, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dítěte. Pro zajištění plnění Úmluvy, lepší a efektivnější prosazení práv dítěte a mezinárodní spolupráce byl zřízen Výbor pro práva dítěte. Výbor sleduje poměry dětí ve světě a hledá praktická řešení individuálních problémů. Výbor také spolupracuje s dalšími organizacemi jako je UNICEF, WHO, ILO apod.²³.

Rodinné cizinecké vztahy se posuzují podle zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění zákona č. 158/1969 Sb. a zákona č. 234/1992 Sb. V zákoně jsou obsaženy normy upravující vztahy mezi manžely (§§ 19-22), vztahy mezi rodiči a dětmi (§§ 23-27) a opatrovnictví (§§ 28-31). Tento zákon také vymezuje pravomoc našich justičních orgánů v rodinné sféře a obsahuje ustanovení o rozhodnutí ve věcech manželských, ve věcech popření a určení otcovství.

Právní ochranu dětí ve vztahu k cizině zabezpečuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně. Úřad byl zřízen zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, jako ústřední orgán ochrany dětí v soukromoprávních věcech s mezinárodním prvkem. Je určen pro výkon práv a povinností uložených Úmluvou o ochraně dítěte č. 104/1991 Sb. (dále jen „Úmluva“). Pro tento úřad dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí vyplývá řada úkolů, které jsou vázány Úmluvou, ale i z dalších právních předpisů, zejména ze zákona o rodině a také z občanského soudního

²² Preambule Úmluvy o právech dítěte č. 104/1991 Sb.,

²³ Odbor prevence kriminality MV ČR. Práva dítěte v dokumentech. 1. vyd. Praha: Themis, nakladatelství Tiskárny MV, p. o., 1998, s. 37-38

řádu. Úřad je správním úřadem s celorepublikovou působností a jeho agendu lze rozdělit do oblastí:

- vymáhání výživného s mezinárodním prvkem
- vedení agendy mezinárodních adopcí
- řešení protiprávního přemístění nebo zadržení dětí (tzv. „mezinárodní únosy dětí“)
- ochrana nezletilým osobám (např. vystupování úřadu v pozici kolizního opatrovníka) a v některých specifických případech i osobám zletilým²⁴.

Problematika rodinného práva je v současné době upravena zákonem téměř půl století starým. Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., je s několika změnami účinný od 1. dubna 1964 do současné doby. K pramenům rodinného práva je zapotřebí počítat i s občanským zákoníkem²⁵. Ze znění § 104 zákona o rodině vyplývá, že ustanovení občanského zákoníku se použítí tehdy, nestanoví-li zákon o rodině něco jiného. Občanský zákoník je ve vztahu k zákonu o rodině *lex generalis* (obecný zákon). V zákoně o rodině není uvedena obecná část, a proto je třeba použít ustanovení první části občanského zákoníku týkající se způsobilosti k právům a povinnostem, způsobilosti k právním úkonům, počítání času, promlčení atd. V roce 1960 navázala na novou Ústavu druhá kodifikace rodinného práva. Změny se projeví v právní úpravě rozvodu manželství, kde byla vypuštěna vina na rozvodu, dále byla ze zákona o rodině vypuštěna úprava majetkových vztahů mezi manžely a zařazena do občanského zákoníku. Ke změně také došlo s úpravou sociálně-právní ochrany a do zákona o rodině se tak již dostala základní ustanovení na výkonu práv a povinností rodičů²⁶. V 90. letech bylo navrhováno zrušení zákona o rodině a začlenění rodinněprávních norem do stávajícího občanského zákoníku, ale nedostatky zákona o rodině tak začaly být odstraňovány až v roce 1998 s přijetím tzv. velké novely tohoto předpisu provedené zákonem č. 91/1998 Sb. Změny se týkaly především právní úpravy rozvodu, rodičovské zodpovědnosti, zajištění ochrany majetkových zájmů dítěte, zakotvilo se poručenství, obnovilo se osvojení, regulace vztahů výživného a manželské majetkové právo, jímž je společné jmění manželů. S přijetím novely zákona o rodině byl schválen po krátké době zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který však již byl

²⁴ Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí [online]. (cit. 2012-04-12), dostupné na <http://www.umpod.cz/uvod/>

²⁵ Zákon č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů

²⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *České rodinné právo*, 3. vyd. MU Brno, 2006, s. 32

novelizován. Těmito změnami došlo také k začlenění pěstounské péče do zákona o rodině. Změny v českém rodinném právu vytvořily začlenění rodinněprávních institutů do občanského zákoníku jako základního pramene soukromého práva²⁷.

Soudní řízení ve věcech rodinně-právních upravuje občanský soudní řád zákon č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších změn a předpisů. Pro úpravu rodinně právních vztahů jsou velmi významné i další předpisy různých právních odvětví. V této souvislosti je třeba zmínit zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, které je účinný od 1. 7. 2001. V zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí se upravuje ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte ze strany státu. Tento zákon mimo jiné vymezuje práva a povinnosti sociálně-právní ochrany při zprostředkování náhradní rodinné péče, dále okruh dětí, kterým je třeba věnovat zvýšenou péči, a dále se zabývá prevencí a poradenstvím, atd.

2.1 Změny právní úpravy

Pouhé tři měsíce před 50. výročím své účinnosti přestane současný občanský zákoník platit. Od 1. ledna 2014 se rodinné vztahy budou řídit nových občanským zákoníkem, tedy zákonem č. 89/2012 Sb. Obecné pojetí rodinného práva zůstává v novém občanském zákoníku nezměněno. V zákoníku v největší míře se navazuje na právní úpravu platnou v současnosti, která je široce vžitá, a inspiruje se v ní. V rámci úpravy rodinného práva jde především o změny formulační, jejichž účelem je usnadnit porozumění textu, a také výklad konkrétního právního pravidla. Přijetí nového zákona je spojeno zrušením současné právní úpravy rodinného práva, která je dnes obsažena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Ustanovení o rodinném právu je obsaženo v novém občanském zákonu v § 647 – 969 (část druhá: Rodinné právo). Zásadní změny v oblasti rodinného práva se týkají manželství, manželského majtkového práva, určování rodičovství, osvojení, rodičů a dítěte, výživného²⁸.

Hlavním zpracovatelem návrhu nového občanského zákoníku je jeden z nejuznávanějších českých právníků Prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš, který se již desítky let specializuje na oblast soukromého práva, a to jak formou právního výzkumu a

²⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo po vstupu České republiky do EU*. Právní rozhledy, 2005 č. 21

²⁸ Rodina u soudu [online]. (cit. 2012-04-12), dostupné na < <http://www.rodinausoudu.cz/rodinne-pravo-v-novem-obcanskem-zakoniku> />

legislativní činnosti. Mimo jiné působí jako člen rekonfigurační komise pro soukromé právo při Ministerstvu spravedlnosti České republiky a také jako zkušební komisař České advokátní komory pro obchodní právo.

Důležité je se také zmínit o sociální reformě k danému tématu. V prosinci roku 2011 vláda schválila novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., kterou se umožní přesunout těžiště práce s ohroženými dětmi na pole prevence, aby děti ze svých rodin nemusely odcházet, pokud nejsou rodinou přímo ohroženy. Novela zákona posílí náhradní rodinnou péči oproti doposud upřednostňované péči ústavní. Na potřebě tohoto trendu se shodují odborníci napříč všemi oblastmi péče o ohrožené děti. V celé České republice se na tomto shodli zástupci z 26 neziskových organizací působících v oblasti náhradní péče o děti²⁹.

Cílem reformy systému péče o ohrožené děti je zabezpečení výchovy a všestranného rozvoje dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí nebo v náhradním rodinném prostředí. Reformou dojde ke změně orientace systému směrem k prevenci, díky níž odpadne nákladná a v mnoha případech neúčinná práce s dlouhodobě neřešenými problémy³⁰.

Novelou zákona dojde ke změnám v činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí, k profesionalizaci pěstounské péče a úpravám v hmotném zabezpečení pěstounské péče, ke zpřesnění činnosti zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí a dalším dílčím změnám. Návrh vychází ze záměrů „Sociální reformy v roce 2011“, která obsahuje soubor opatření, které by měly vést ke snížení administrativní zátěže pro uživatele služeb, k zefektivnění práce orgánů státní správy, ke zkvalitnění systému péče o ohrožené děti, k dosažení maximální možné účelnosti dávek, k lepšímu zacílení a adresnosti sociálních dávek, k podpoře sladění rodinného a pracovního života u rodin s dětmi. V souvislosti s novelou zákona

²⁹ Tisková zpráva, Informační středisko Mikuláš, o.p.s., (15. 2. 2012)

³⁰ Novela zákona naplňuje obecná opatření vyplývající z rozsudků Evropského soudu pro lidská práva v kausách Havelkovi a Wallovi v oblasti činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí. (schváleny usnesením Vlády ČR č. 882 ze dne 7. 12. 2010). Zároveň novela reaguje na nálezy Ústavního soudu v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, na poznatky praxe včetně stížností občanů na postupy orgánů sociálně-právní ochrany dětí a na závěry nejnovějších výzkumů a analýz v oblasti systému péče o ohrožené děti a rodiny. Část navrhovaných změn zákona vyplývá z opatření vládního dokumentu „Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011“ (schválen usnesením Vlády ČR č. 883 ze dne 13. 7. 2009)

č. 359/1999 Sb. vzniká i potřeba novelizovat další zákony, zejména pak zákon o rodině a občanský soudní řád³¹.

Vláda také přijala Národní strategii ochrany práv dětí „ Právo na dětství“. Česká republika je dlouhodobě kritizována za umísťování dětí do ústavní péče ze strany Rady Evropy, Výboru pro práva dítěte OSN, Evropského soudu pro lidská práva. Vinou neexistence preventivních služeb končí v ústavech mnoho dětí pouze z důvodu sociální či materiální nouze vlastní rodiny. Vinou neexistence preventivních služeb končí v ústavech mnoho dětí pouze z důvodu sociální či materiální nouze vlastní rodiny. V České republice tvoří 75% formu péče ústavní a 25% náhradní péči rodinnou. V roce 2010 prošlo kojeneckými ústavami více než 2000 dětí do tří let věku. Ve většině evropských zemí je tento procentuální poměr přesně opačný. Výzkumy neurofyziologů a dětských psychologů a také dlouhodobé studie dětí, které vyrostly v ústavní péči, přinesly přesvědčivé důkazy o nemožnosti zajistit dítěti mimo rodinu to, co ke svému zdravému fyzickému a psychickému vývoji potřebuje. V zahraničních zemích se podařilo posílit preventivní služby a maximum dětí tak může vyrůstat v rodině – ve vlastní či v náhradní³².

Cílem strategie je vytvoření takového systému, který zajistí důslednou ochranu práv všech dětí v České republice. Strategie si klade za cíl nedostatky odstranit do roku 2018 ve spojitosti s prioritami: účast dítěte na rozhodovacích procesech, odstranění diskriminace a nerovného přístupu vůči dětem, právo na rodinnou péči a zajištění kvality života pro děti a rodiny. Koncepce se zaměřuje i na deinstitucionalizaci systému péče o ohrožené děti. Strategie definuje základní principy ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti. Obsahuje konkrétní záměry, cíle a aktivity včetně harmonogramu, stanovení odpovědnosti jednotlivých rezortů a způsobu monitoringu a hodnocení. Předpokladem národní strategie je spolupráce vlády, územních samospráv, nestátního neziskového sektoru a občanských iniciativ. Všechny děti si zaslouží příležitost k dosažení svého plného rozvoje. **Všechny děti mají právo na dětství³³.**

³¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. (cit. 2012-04-12). Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/>>

³² Tisková zpráva, Informační středisko Mikuláš, o.p.s., ze dne 15. 2. 2012

³³ Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. (cit. 2012-04-10), dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cz/11901/>>

3. Systém náhradní rodinné péče

Systém náhradní rodinné péče jako jedna z možné pomoci dětem, které nemají vlastní rodinu, dětem sociálně osamoceným, osiřelým, má v naší zemi svou historii i tradici. Ve spolupráci s odborníky, které dosahují velké zkušenosti, se její specifika neustále dotváří a buduje. V souvislosti s vývojem celé společnosti, změny platné legislativy, dále s novými vědními poznatky i s praktickými zkušenostmi ze života náhradních rodin, se požadují nové pohledy na tuto problematiku a zájem se zabývat nedostatky opuštěných dětí. V každém jedinečném individuálním případě konkrétního dítěte, je velice citlivé a těžké najít to nejlepší řešení v dané problematice.

Současný systém náhradní rodinné péče je pod záštitou celkem pěti ministerstev:

- Ministerstvo zdravotnictví (MZ)
- Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT)
- Ministerstvo vnitra (MV)
- Ministerstvo spravedlnosti (MS)

Tyto resorty se rozdělují v rámci náhradní rodinné péče na základě věku dítěte a jeho zdravotního stavu, o které je pečováno.

Vztahy, vazby, formy, kompetence a zodpovědnost v systému náhradní péče upravují především tyto zákony:

- Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.,
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.,
- Zákon č. 364/2011 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí
- Zákon č. 365/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a dalších související zákony
- Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů
- Zákon č. 366/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

- Zákon č. 367/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony
- Zákon o správním řízení č. 500/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Orgány v systému náhradní péče jsou krajské úřady, obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. Činnostmi ve prospěch dětí v souvislosti náhradní péčí jsou nestátní neziskové organizace. Např. Rozum a Cit, o. s., Sdružení pěstounských rodin, Fond ohrožených dětí, Náhradním rodinám, o.p.s., Asociace náhradních rodin ČR, Vhled, o. s., Klokánek, Nadace táta a máma, Adopce a mnoho dalších.

4. Formy náhradní rodinné péče

V Listině základních práv a svobod mimo jiné je zakotveno, že dítě má právo na rodičovskou výchovu a péči. V zákoně o rodině jsou zakotveny vztahy mezi rodiči a dětmi. Důležitým ustanovením je oblast rodičovské zodpovědnosti. Je to soubor práv a povinností při péči o dítě zvláště péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění³⁴. Díky mateřské lásce nabývá dítě pocitu bezpečí, vytváří si schopnost čelit bolestem a útrapám, a učí se lásku opětovat³⁵. Někdy se bohužel může stát, že biologičtí rodiče nedokážou tuto péči svému dítěti poskytnout, ale můžou ji poskytnout nebiologičtí rodiče. Proto existuje systém náhradní rodičovské péče, který řeší především osudy „sociálně osiřelých dětí“³⁶.

Náhradní rodinná péče jsou zákonem upravené formy přijetí opuštěného, osiřelého či ohroženého dítěte do rodiny. Hlavní formy péče, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině, jsou u nás zejména osvojení a pěstounská péče³⁷.

V České republice upravuje zákon o rodině jednotlivé formy náhradní rodinné péče zákon o rodině, mezi které patří:

- Osvojení (adopce) – nejbližší přirozené vlastní rodině
- Pěstounská péče – v poměru k vlastní rodině je hned za adopcí
- Pěstounská péče na přechodnou dobu
- Příbuzenská pěstounská péče
- Poručenství
- Opatrovnictví
- Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče dle § 45 zákona o rodině

³⁴ PLECITÝ, V. *Zákon o rodině – komentář*. Praha: EUROUNION Praha, s.r.o., 2007, s. 49. ISBN 978-80-73717-063-9

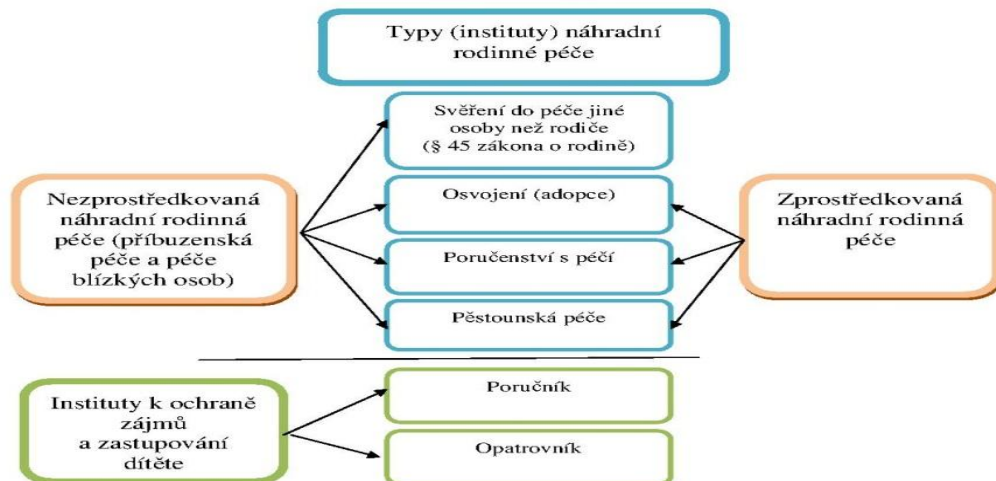
³⁵ KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*, 1.vyd.Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-95-77

³⁶ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*, 1.vyd.Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3

³⁷ BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., a kol. *Náhradní rodinná péče*, Praha:Portál, 1999, s.31.ISBN 80-7178-304-8

Přibližující schéma systému náhradní rodinné péče³⁸

Schéma č. 11 – typy NRP a instituty k ochraně zájmů dítěte

Použito: http://www.nahradnirodina.cz/nahradni_rodina_pecel.html

4.1 Osvojení (Adopce)

Nejvýznamnější formou náhradní rodinné péče je osvojení neboli adopce. Cílem osvojení je podle našeho právního řádu³⁹ založit mezi osvojencem a osvojitelem takový právní vztah, jako mezi přirozenými rodiči a dětmi, a vytvořit tak dítěti stabilní a harmonický domov.

³⁸ Náhradní rodina [online] (cit. 2012-04-23) dostupné na:
<http://www.nahradnirodina.cz/nahradni_rodina_pecel.html>

³⁹ §63 - §77 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Osvojení podle zákona č. 94/196 Sb., ve znění pozdějších předpisů, se rozlišuje na jednotlivé typy osvojení:

- Osvojení zrušitelné – nazývá se často také prosté, či osvojení I. stupně. Ú z názvu vyplývá, že může být soudně zrušeno, a to na návrh osvojence nebo osvojitele. Pro tento typ osvojení je možné u dítěte mladšího jednoho roku. Jména osvojitelů jsou zapsána v rodném listě dítěte. Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou a osvojenec nabývá zpět své dřívější příjmení.
- Osvojení nezrušitelné – často nazývané jako plné osvojení, či osvojení II. stupně. Pro tento typ osvojení je stanovena minimální věková hranice osvojovaného dítěte jeden rok. Rodičovská práva a povinnosti osvojitelů k dítěti jsou trvalá, a pokud osvojitelé nemohou nebo nechtějí o dítě pečovat, mají stejnou možnost jako v případě vlastního dítěte. V matrice jsou v rodném listě zapsáni namísto původních rodičů, ale ty zůstávají v poznámce.
- Osvojení dětí do ciziny a z ciziny, tj. mezinárodní osvojení – je možným řešením v případě, že dítě „nemůže být předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu“⁴⁰ U nás funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně⁴¹. Souhlas k osvojení dítěte do ciziny dává podle § 35 odst. 1 písm. i) zákona o Sociálně-právní ochraně a podle § 19 odst. 2 téhož zákona rozhoduje o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů, jde-li o osvojení dítěte do ciziny nebo z ciziny.

Osvojení může být individuální, ale i společné (pouze manželé), nikoliv však druh a družka nebo osoby téhož pohlaví. V úplném osvojení zanikají vztahy osvojence k původní rodině a vzniká nově právní vztah jako mezi rodiči a dětmi, ale v neúplném osvojení zcela nezanikají vztahy k původní rodině (zůstává vyživovací povinnost, dědické právo) a nedochází k úplnému právnímu začlenění do rodiny a příbuzenských vztahů osvojitele. Podmínkou pro oba typy osvojení je, že musí být osvojeno pouze nezletilé dítě a mezi nimi musí být přiměřený věkový rozdíl. Zákon přesně nevymezuje tento rozdíl, ale je vhodné, že věk mezi osvojencem a osvojitelem by měl být takový, jaký bývá mezi vlastními rodiči a jejich dětmi. Nezbytnou podmínkou je, aby se

⁴⁰ čl. 21 písm. b – *Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb.*

⁴¹ MATEJČEK, Z. a kol *Osvojení a pěstounská péče*, 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3

zdravotní stav osvojitelů a osvojence nepřičil účelu osvojení⁴². Žadatel o osvojení musí být plně způsobilý k právním úkonům a svým životním způsobem skýtat záruku, že osvojení bude prospěšné pro dítě i celou společnost. Dítě mohou osvojit pouze manželé, ale pokud si požádá o osvojení jen jeden z manželů, je k tomuto zapotřebí souhlasu i druhého manžela.

Osvojit si lze jen tzv. „právně volné dítě“. Je to dítě, u něhož rodiče či zákonní zástupci podepsali písemný souhlas s tímto právním aktem⁴³. To platí v obou případech osvojení, jak u nezrušitelného, ale také u osvojení, které lze zrušit nejdříve šest týdnů po narození dítěte. U dítěte, které je schopno posoudit dosah osvojení samo, je také nutné souhlasit jeho, ledaže by tím byl zmařen účel osvojení. K účelnosti zjištění, zda osvojení bude dítěti prospěšné a bude dítě možno navázat dobré vztahy mezi osvojitelem, musí být nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucích osvojitelů na vlastní náklady⁴⁴. Tuto nutnost tříměsíčního pobytu mezi osvojitelem a osvojencem nemají pěstouni, kteří již delší dobu žijí společně.

Osvojení je vhodné pro ty zájemce o náhradní rodinnou péči, kteří jsou ochotni přistoupit na to, že původní rodina jim bude známa a přijmou dítě do jakékoliv formy náhradní rodinné péče. Dítěti, které přechází z ústavního zařízení, umožní zkrátit pobyt nebo ho úplně vynechat. Osvojitelé poskytnou dítěti naději mít svoji rodinu.

4.2 Pěstounská péče – v poměru k vlastní rodině je hned za adoptí

Pro dítě, které nemůže vyrůstat ve své vlastní rodině, současně nesplňuje právní podmínky pro osvojení, je pěstounská péče nejvhodnější volbou. Velmi často jsou do této péči umísťovány děti se zdravotními a sociálními problémy, sourozenecké

⁴² § 70, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴³ MATĚJČEK, Z. a kol. Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny, 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8

⁴⁴ BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., a kol. Náhradní rodinná péče, Praha: Portál, 1999, s.33. ISBN 80-7178-304-8

skupiny a děti jiného etnika. Z právního hlediska je nejdůležitějším činitelem náhradní rodinné péče zájem dítěte⁴⁵.

Pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče státem garantovaná a kontrolovaná. Je vypracovaný systém peněžních dávek, které zajišťují dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přeměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.

Pěstounská péče vzniká na základě rozhodnutí soudu a k tomuto svěření není třeba souhlasu biologických rodičů dítěte. Tato forma péče zaniká v době, kdy dítě dosáhne zletilosti (18 let) a ve výjimečných případech může být zrušena soudním rozhodnutím. Požádá-li o zrušení pěstoun, je tato forma péče zrušena soudem vždy⁴⁶. Nejčastějšími důvody pro zánik pěstounské péče jsou výchovné problémy dítěte, nevhodné výchovné postoje pěstounů, špatný výběr dítěte nebo pěstounů, nepřiměřené nároky na dítě, zdravotní problémy pěstounů a rozpad manželství pěstounů. Mezi časté důvody pro zrušení této péče je situace, kdy si pěstouni dítě osvojí neboli a adoptují⁴⁷.

Dítě může být svěřeno do péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů. Rozhodující pro přijetí do pěstounské péče může být vyjádření dítěte, ale to s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost. Pěstouni zastupují dítě jen ve věcech běžného života, pokud jde o rozhodnutí v záležitostech, jakými např. jsou výdej pasu, podání přihlášek na školy je třeba souhlasu biologického rodiče. Pokud se stane a biologický rodič není schopen dát souhlas osobně, je zprostředkován prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí a soudem.

Při tomto typu náhradní rodinné péče na rozdíl od osvojení není vyloučený styk dětí s jejich biologickými rodiči. Je přínosem, pokud rodiče o své děti mají zájem a jejich vztahy nejsou zprerhané. Z části záleží také na pěstunech, jak jsou schopni tolerovat styk dětí se svými biologickými rodiči. Pěstouni nahrazují rodičovskou péči, nikoliv rodiče. Institut pěstounské péče v sobě zahrnuje činnosti, které mu umožňují zachování vztahů a vazeb s rodiči, sourozenci a širší rodinou⁴⁸.

⁴⁵ MATĚJČEK, Z., a kol.: Osvojení a pěstounská péče, 1.vyd. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-637-3

⁴⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁷ KOVAŘÍK, J.: *Úspěšnost náhradní rodinné péče část 1*. 1.vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1996. ISBN neuvedeno

⁴⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *K některým právním aspektům náhradní rodinné péče: tzv. příbuzenská pěstounská péče*. In sborník ze VII. Celostátního semináře NRP. Praha: TRIADA, 2007

Právní úprava pěstounské péče je v § 45a - § 45d zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Zájemci o pěstounskou péči stejně jako zájemci o adopci musí navštívit obecní úřad s rozšířenou působností podle svého trvalého pobytu, kde tak učiní podání žádosti s náležitostmi. U žadatelů se posuzuje, zda jsou po fyzické, psychické, duševní a smyslové stránce schopni se dlouhodobě o dítě postarat. Zkoumá se motivace, která vede k dobrým rodinným vztahům. U dětí je posuzována duševní a tělesný vývoj včetně specifických potřeb a nároků. Žadatel, který je krajským úřadem a jeho poradním sborem vybrán pro dítě je o této skutečnosti neprodleně informován a poté se může s dítětem seznámit. K rozhodnutí si soud požádá od orgánu sociálně-právní ochrany dětí stanovisko⁴⁹.

Pěstounská péče zahrnuje rozmanité životní příběhy dětí a proto je také velmi rozmanitá. Některé kontakty dětí s biologickými rodiči jsou časté, v jiných případech nejsou žádné. K pěstounské péči je však nutné přistupovat tak, aby děti měly svoji původní rodinu, kterou pěstouni musí respektovat.

Pěstounskou péči je možné rozlišit do dvou podskupin, individuální a skupinovou.

Individuální pěstounská péče se vyznačuje v běžném rodinném prostředí, tj. s pěstounkou a pěstounem. Není vyloučeno, že pěstounští rodiče budou mít i své vlastní děti.

Zato skupinová pěstounská péče se odehrává v zařízeních pro výkon pěstounské péče, kde děti žijí ve velkých rodinách, nebo v SOS dětských vesničkách, kde matka – pěstounka, zvaná „teta“, pečuje o šest a více dětí v malém domečku. Skupinka domečků pak tvoří Vesničku⁵⁰. Jsou to komplexy, osady jednotlivých domků, kde má matka pěstounka v péči několik dětí a tak vytváří rodinu. Matky mají pro své děti veškeré zázemí a je jim poskytována velká podpora.

⁴⁹ MPSV, Zprostředkování osvojení a pěstounské péče, 2011, dostupné z <<http://www.mpsv.cz/>>

⁵⁰ BUBLEOVÁ, V.: Průvodce náhradní rodinnou péčí.[online] dostupné z: <<http://nahradnirodina.cz/>>

4.2.1 Zařízení pro výkon skupinové pěstounské péče

Dětem ohroženým ztrátou rodičovské péče se snaží pomáhat i neziskové organizace. Hlavními činnostmi těchto organizací je podpora rozvoje náhradní rodinné péče a pomáhat znevýhodněným dětem k jejich příznivému vývoji a dosažení nekvalitnější život ve společnosti. Obhajují a podporují práva dětí v České republice, jak je zakotveno v Úmluvě o právech dítěte, ale také poskytují odbornou péči dětem. Organizace spolupracují se širokým spektrem státních i nestátních zařízení a zapojují se do celé řady aktivit, které vedou ke snaze, aby děti měly svoji rodinu.

V České republice působí mnoho neziskových organizací, níže jsou uváděny konkrétně dvě sdružení a jejich činnosti.

Sdružení SOS dětských vesniček

V roce 1993 je Sdružení SOS dětských vesniček řádným členem respektované mezinárodní organizace SOS Kinderdorf International, která celosvětově zastřešuje činnost jednotlivých národních sdružení SOS dětských vesniček. Celkem tato organizace působí ve 132 zemích světa a je partnerem nejvýznamnějších celosvětově působících organizací včetně Organizace spojených národů. Dlouhodobý model náhradní rodinné péče v SOS dětských vesničkách je založen na čtyřech pilířích:

- **Matka – každé dítě má pečujícího rodiče**

SOS matka – pěstounka vytváří úzký vztah s každým dítětem svěřeným do její péče a poskytuje mu bezpečí, lásku a stabilitu, kterou potřebuje. Jako profesionální pečovatelka o dítě ovlivňuje směřování vývoje dítěte a řídí chod domácnosti. Uznává a respektuje původní rodinu každého dítěte.

- **Bratři a sestry – rodinné vazby se přirozeně rozvíjejí**

Děvčata a chlapci různého věku žijí společně jako bratři a sestry, biologičtí sourozenci jsou umístěni v jedné SOS rodině. Tyto děti spolu se svou SOS matkou-pěstounkou vytvářejí citové vazby, které přetrvávají po celý život.

- **Dům – každá rodina vytváří vlastní domov**

Dům je domovem pěstounské rodiny, se svou vlastní atmosférou, rytmem a běžnou rutinou. Děti zde zažívají pocit bezpečí a sounáležitosti, dělí se o zodpovědnost, radost i trápení každodenního života.

- **Vesnička – SOS rodina je součástí společnosti**

SOS rodiny žijí společně a vytvářejí podpurné prostředí vesničky, kde si děti bezpečně mohou hrát a navazovat přátelství. Rodiny se dělí o své zkušenosti a nabízejí si vzájemnou pomoc. Prostřednictvím své rodiny, vesničky a obce se každé dítě učí aktivní účasti na životě společnosti⁵¹.

Klokánek Brno

Pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které se ocitly v náročné životní situaci, je určeno zařízení FOD Klokánek. Někdy se stane, že rodiče nebo jiný rodinný příslušník, který se má o děti starat, náhle onemocní, není nikdo jiný v rodině, kdo by se o dítě postaral, pak může také bydlet na nějakou chvíli v Klokánku.

V Klokánku jsou děti úplně malé i děti, které chodí do školy i školáci. Děti jsou ubytovány v bytech 1+1, kde je velká obývací kuchyně s televizí, dětský pokoj, chodba se skříněmi, koupelna a záchod. V každém bytě se vaří, i děti mohou pomáhat a naučit se vařit jednoduchá i složitější jídla. Ve společenské místnosti mohou jít na počítač, v některých bytech jsou také přenosné počítače. V každém bytě se starají o děti dvě „tety“, střídají se vždy po týdnu. Teta spí v obýváku bytu, stará se o děti celý týden. Kromě tet dětem pomáhá ještě psycholožka (pokud je něco trápí a potřebují si o tom popovídat), jsou tu sociální pracovnice, které vyjednávají různé úřední věci a mohou i radit rodičům, dále je tu zdravotní sestra a dochází dětský lékař.

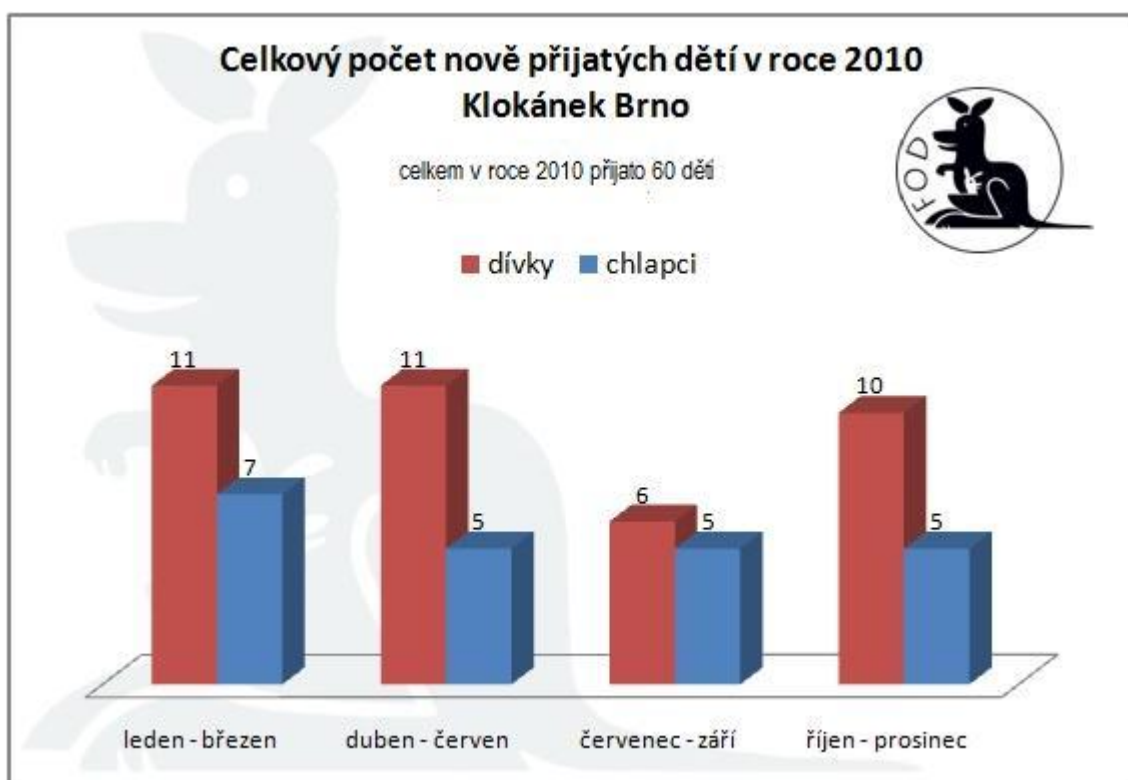
V Klokánku ve městě Brně je 11 samostatných služebních bytů, ve kterých najde útočiště 40-44 dětí ve věku od několika dnů až do dosažení dospělosti. O děti pečují 22 tet, které se u dětí střídají v týdenním intervalu. V klokánku jsou děti jen po dobu nezbytně nutnou – než se po vyřešení situace mohou vrátit domů nebo než je pro ně nalezena trvalá náhradní rodina, není-li návrat do té vlastní možný, klokaní rodiče musí projít náročným psychologickým vyšetřením, které musí prokázat jejich dobrý vztah k dětem, dostatek empatie a schopnosti vytvořit jim citově vřelé prostředí, z Klokánku mohou děti telefonovat domů a rodiče je mohou kdykoli navštěvovat a brát si je na vycházky nebo na víkendy, pokud tomu nebrání závažné důvody nebo pokud je dítě neodmítá.

⁵¹ SOS VESNIČKY [online] (cit. 2012-04-12), dostupné na < <http://www.sos-vesnicky.cz/o-sdruzeni/>

V Jihomoravském kraji se jedná o jediné zařízení rodinného typu pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Vybudování zařízení Klokánek je zcela v souladu s doporučeními Výboru OSN, v nichž je opakovaně poukazováno na nepřiměřeně vysoký až alarmující počet dětí v ústavní výchově⁵².

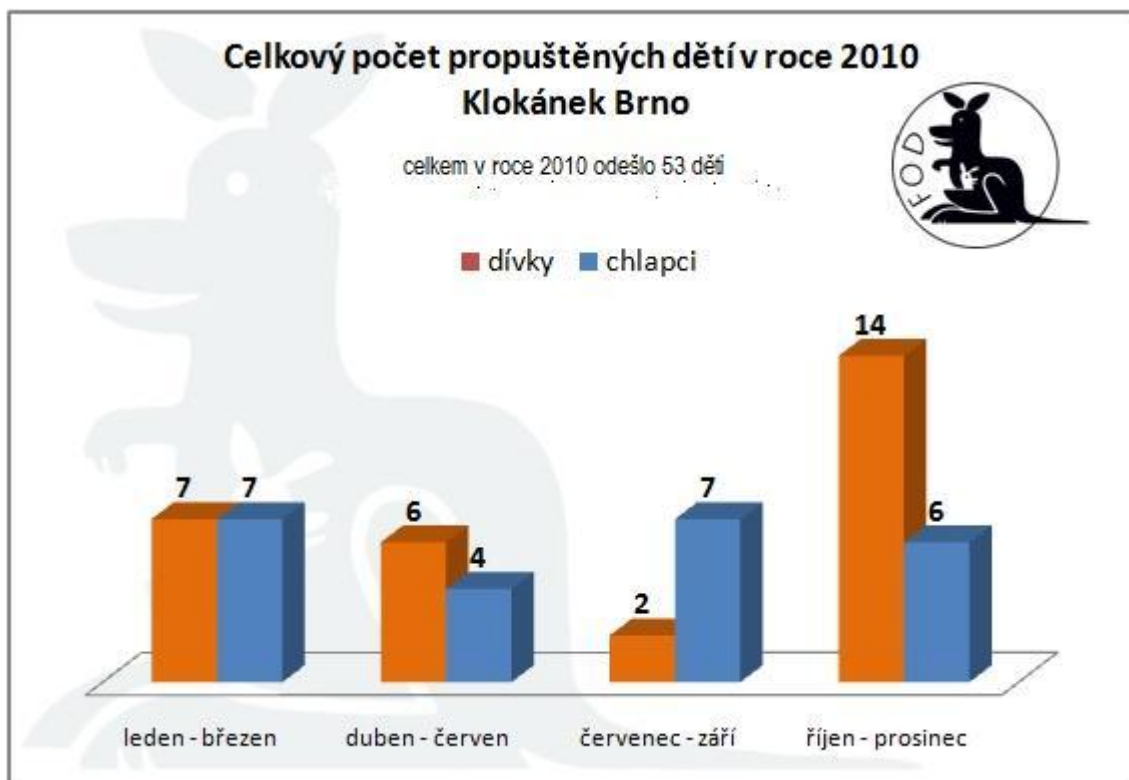
Statistika Klokánku Brno za rok 2010

1. Počet dětí přijatých do Klokánku Brno v jednotlivých čtvrtletích:

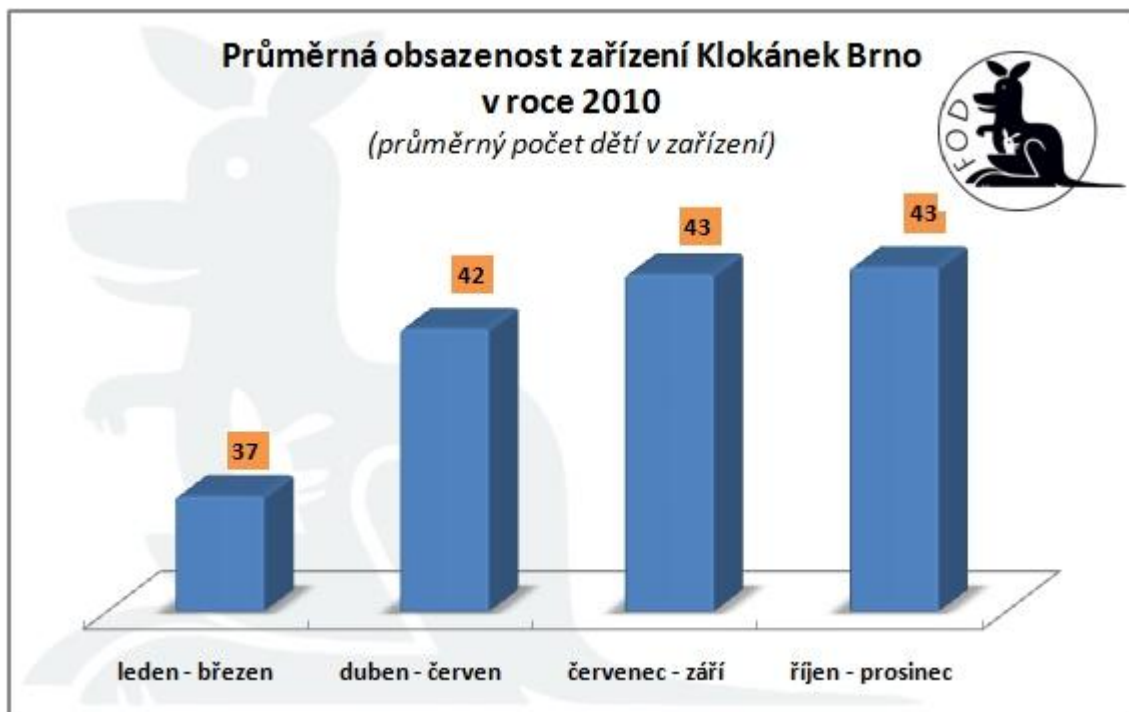

⁵² Klokánek Brno [online] (cit. 2012-04-13), dostupné na <<http://www.klokanekbrno.cz>>.

2. Počty dětí, které odešly z Klokánku v jednotlivých čtvrtletích roku 2010 :

3. Průměrná obsazenost (počet dětí) v zařízení Klokánek FOD Brno:

Dostupné z Klokánek Brno⁵³.

⁵³ Klokánek Brno [online] (cit. 2012-04-13), dostupné na <<http://www.klokanebrno.cz>>

4. 3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je pobyt dítěte u pěstounů na dobu nezbytně nutnou. Přistupuje se k ní tehdy, kdy soud po návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí umístí dítě na přechodnou dobu do pěstounské péče. Stává se tak v následujících případech:

- v době, kdy nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- v době, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením, nebo
- v době do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení.

Smyslem této formy péče je pomoci především dítěti překlenout období, kdy se najednou ocitnou mimo domov a rozhoduje se o jeho dalším osudu. Rodičům poskytuje tato forma péče čas na dořešení osobních a jiných problémů a umožňuje diagnostiku, terapii a prognózu dalšího vývoje dítěte⁵⁴. Hlavním cílem profesionální pěstounské péče je diagnostika dítěte v rodinném prostředí. V nejlepším případě bude dítě vráceno do původní rodiny, jinak pro něj bude vyhledána rodina náhradní. Cílem tohoto modelu je tedy především předejít ústavní výchově⁵⁵. O umístění dítěte do této formy péče rozhoduje soud. Soud je potom povinen nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat, zda je ještě pobyt pěstounů nutný, pokud ne, může být tato péče zrušena.

Pěstouny na přechodnou dobu se mohou stát lidé, kteří mají dostatečné materiální a sociální zázemí, měli by být dobře informováni a vzděláni pro poskytnutí této péče, musí se pro tuto formu péče vědomě rozhodnout. Pěstounská péče na přechodnou dobu je vhodná dětem žijícím v rodině dlouhodobě nefunkční, dětem, jejichž rodina je ohrožena pobytem jednoho nebo obou rodičů ve výkonu trestu, dále dětem, které náhle onemocní závažnou nemocí a rodina tuto zátěž momentálně nezvládá. Může jít také o děti, které mají mladé, nezralé matky, které zatím nejsou schopny plnit zodpovědně svou roli rodiče, ale také děti drogově závislých matek, které vyžadují čas k doléčení. Další skupinu péče tvoří děti vykazující masivní a dlouhodobější poruchy chování a děti, které jsou vráceny z neúspěšné formy náhradní rodinné péče⁵⁶.

⁵⁴ GABRIEL, Z., NOVÁK, T.: *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. Vyd. Praha: Grada Publishing, 2000. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3

⁵⁵ BUBLEOVÁ, V.: Průvodce náhradní rodinnou péčí.[online] dostupné z: <<http://nahradnirodina.cz/>>

⁵⁶ GABRIEL, Z., NOVÁK, T.: *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008 s. 54-59 ISBN 976-80-27-1788-3

Matěječek (1999) upozorňuje, že typ pěstounské péče na přechodnou dobu nemůže být jen přestupní stanicí, kdy bude dítě odtrženo od „tety“, která se dočasně starala, a poté dostane zpátky svou nebo novou maminku. Matka se zájmem o dítě bude docházet do pěstounské rodiny a bude vytvářet oboustranné pouto mezi sebou a dítětem, až se postupně stane jedním z nejbližších lidí dítěte. Samozřejmě i v opačném případě platí, že pěstoun nezmizí najednou ze světa dítěte, ale zůstane jednou provždy v okruhu „jeho lidí“. Matěječek (1999) a Bubleová (2002) se shodují, že by měla vzniknout profese pěstoun – terapeut. Profesionální pěstouni (terapeuti) by měli být speciálně školeni v oblasti psychologie, pedagogiky, v oblasti zdravotní a sociálně-právní. Pěstouni by měli projít speciálním výcvikem, v ideálním případě by měli být vystudovanými odborníky. Matěječek (1999) navrhuje vysokoškolské studium oboru pěstoun – terapeut nebo vyšší odborné specializační studium provázané terapeutickým výcvikem. Gabriel a Novák (2008) se shodli, že kromě vzdělání by měli mít budoucí pěstouni výchovné zkušenosti, ať už s dětmi vlastními či přijatými, nebo v rámci dlouhodobého výkonu povolání učitele, vychovatele. Upozorňují, že nestačí získaná praxe pouze v rámci vedení dětských volnočasových kroužků.

4.4 Příbuzenská pěstounská péče

Příbuzenská pěstounská péče nemá svou speciální zákonnou formu, její vznik je jiný jak je to u klasické pěstounské péče. K důvodům umístění dítěte do příbuzenské pěstounské péče patří úmrtí rodičů, popřípadě situace, ve které jeden z partnerů se nemůže smířit se smrtí toho druhého a tím může zanedbávat péči o dítě, ale také o nevyzrálé matky nebo závislé na drogách, alkoholismu a výkon trestu⁵⁷.

Většinou se osobní péče o dítě ujímají členové rodiny, prarodiče, nejbližší příbuzní dítěte. Rozhodování o této formě péče je většinou dlouhodobé a probíhá i v manželském páru. Proces rozhodování, který je spojený se získáváním informací, zařazením do registru, odborných posouzení psychologa a sociálního pracovníka, je završen přípravami a vzdělávacími akcemi. Příbuzný tímto procesem neprochází.⁵⁸

⁵⁷ HANUŠOVÁ a kol., Problematika příbuzenského náhradního rodičovství, Brno, Tribun, 2010. ISBN 978-80-7399-888-2

⁵⁸ HANUŠOVÁ a kol., Problematika příbuzenského náhradního rodičovství, Brno, Tribun, 2010. ISBN 978-80-7399-888-2

Výhodou příbuzenské pěstounské péče je větší stabilita, trvalost a bezpečí dítěte, které je umístěno k příbuzným. Dítě méně přechází než dítě vyrůstající u cizích lidí. Touto formou péče dochází k méně výchovným problémům a děti vyrůstají se sourozenci, své bydliště považují za domov. Všechny tyto klady vedou ke spokojenějšímu životu dítěte, které si doposud prošlo různými strastmi⁵⁹. Přijetí dítěte do této formy péče může být také provázáno mnoha komplikacemi jako je finanční nepřipravenost, která může vést až k hmotné nouzi rodiny. V případech přijetí dítěte prarodiči může docházet k izolaci rodiny, pocit strachu o zdraví, co s dětmi bude, až se o ně prarodiče nebudou moci postarat.

4.5 Poručenství

Poručenství do značné míry může plnit funkci náhradní rodinné výchovy, i když hlavním účelem této formy je chránit dítě pro jeho postavení, kdy nemá plnou způsobilost k právním úkonům s ohledem na svůj věk. Poručníka ustanoví soud v případě, že:

- rodiče dítěti zemřeli,
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti,
- byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti,
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (a tedy nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti).

Ustanovený poručník může, ale nemusí o dítě osobně pečovat, musí ho však vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo biologických rodičů⁶⁰. Pokud poručník péči o dítě osobně vykonává, má on i dítě nárok na stejné hmotné zabezpečení, jako by byl pěstoun. Poručník je zákonným zástupcem dítěte. Mezi poručníkem a dítětem ze zákona nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem. Samotný výkon poručníka je pod pravidelným dohledem soudu, a to nejen ohledně správy majetku dítěte, ale i ohledně jeho osobní sféry. Zákon stanoví rozsah práv a povinností poručníka k dítěti, které se týkají výchovy, zastupování a správy majetku dítěte.

⁵⁹ ŠTĚRBOVÁ, D., KALABOVÁ, S., *Dítě v péči prarodičů a jiných příbuzných*, Praha: TRIADA-Poradenské centrum, 2009. ISBN 978-80-254-5957-7

⁶⁰ § 78, Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění dalších předpisů

Poručník podává zprávy o dítěti soudu, pravidelně v ročních intervalech. Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem⁶¹.

Poručenství lze rozlišit na poručenství s péčí a poručenství bez péče. Pokud poručník péči o dítě osobně vykonává, má nárok na dávky pěstounské péče, peněžitou pomoc v mateřství do 7 let dítěte (po dobu 22 týdnů). U formy poručenství bez péče, poručník dítě zastupuje a spravuje majetek dítěte. Pečující osobou může být nadále rodič dítěte, nebo může být dítěti v péči osoby podle § 45 zákona o rodině nebo v péči pěstounů. Pro pečující osobu není žádná odměna i žádné dávky. V obou formách mají rodiče vyživovací povinnost, rodičovská zodpovědnost je pozastavena nebo je zrušena.

4.6 Opatrovnictví

Opatrovnictví není považováno za klasickou formu náhradní rodinné péče. Opatrovnictví je vymezeno v zákoně o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Dítěti se ustanovuje opatrovník v případě střetu zájmů zákonných zástupců a dítěte nebo mezi dětmi těchto rodičů navzájem, ale i v případě, že jsou ohroženy majetkové zájmy dítěte, omezení rodičovské zodpovědnosti, řízení a osvojení nebo když je to v zájmu dítěte z jiných důvodů zapotřebí. O ustanovení opatrovníka rozhoduje soud usnesením, v němž vymeze rozsah jeho povinnosti a práv vůči dítěti, a to s ohledem na důvodu, pro který byl dítěti opatrovník ustanoven. Opatrovník vykonává pouze některá práva rodičů stanovená soudem – není však zákonným zástupcem dítěte. Nemůže-li být opatrovníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví jím soud opět zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí, který je označován také jako kolizní opatrovník. Na rozdíl od jiných osob, které s opatrovnictvím musí souhlasit, nemůže orgán sociálně-právní ochrany opatrovnictví odmítnout (vyjma případ podjatosti)⁶².

4.7 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče je zakotveno v § 45 zákona o rodině a je to další forma náhradní rodinné péče. Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba se svěřením

⁶¹ BUBLEOVÁ, V., BENEŠOVÁ, L.: *Adopce.com-Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2003

⁶² ADOPCE.COM.: *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, Brožura. 4. vyd. Praha: Spolu dětem o.p.s., 2010

dítěte do své péče souhlasí. Důvodem svěřeni do této formy, může být z důvodu nedostatku výchovy a péče o dítě ze strany rodičů, může však jít i o neschopnost rodičů starat se o dítě způsobenou jejich onemocnění, nepříznivými poměry apod.⁶³.

Podmínkou ke svěřeni je poskytnutí záruky zdárné výchovy dítěte. Při výběru vhodné osoby dá soud zpravidla přednost prarodičům nebo jiným příbuzným, ale i osobě dítěti blízké, k němuž má dítě vytvořený citový vztah. Dítě může být svěřeno takto do společné výchovy manželů. O svěřeni dítěte rozhoduje soud, který vždy vymezí rozsah jejich práv a povinností vůči dítěti. V praxi mohou také soudy, pokud se péče v náhradní rodině osvědčí, a je to zájmem dítěte, náhradní rodinnou výchovu přeměnit na pěstounskou péči. Pokud je zjevně nemožné, že se dítě dlouhodobě nemůže navrátit rodičům, rozhodne soud o pěstounské péči. V zákoně o rodině jsou vymezena práva a povinnosti fyzické osoby, které je dítě do výchovy svěřeno. Soudy tak musí učinit v každém konkrétním případě, zejména s ohledem na okolnosti, z jakého důvodu k tomuto výchovnému opatření dochází. To znamená, že soudy vždy přenesou na tuto osobu právo dítě vychovávat, povinnost zajistit osobně výkon péče, zastupování jeho i spravování jeho záležitostí v běžném životě. Rodičovská zodpovědnost zůstává zákonným zástupcům, pouze její výkon je omezen právě v tom směru, kterým soud ve výroku rozsudku vymezil práva třetí osoby. Vyživovací povinnost mají zákonní zástupci, ale soud rozhodne o jejím rozsahu. Osoba, které je svěřeno dítě, je povinna pečovat o výživu dítěte, a to i v případě, že rodiče neplní svoji vyživovací povinnost. Tato forma náhradní rodinné péče není ze strany státu zabezpečena, tj. dítěti nenáleží příspěvek na úhradu osobních potřeb a osobě, které je dítě svěřeno, nenáleží odměna za výkon této péče. Osoba, již bylo dítě svěřeno, je odpovědná v mezích svých práv a povinností za všestranný vývoj dítěte. Výkon této péče pravidelně kontrolují orgány sociálně-právní ochrany dítěte. Tato forma náhradní rodinné péče zaniká pominutím důvodů, pro něž bylo dítě svěřeno jinému občanu do výchovy, ale také smrtí dítěte nebo fyzické osoby a především zletilostí dítěte.

⁶³ ADOPCE.COM.: *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, Brožura, 4.vyd. Praha: Spolu dětem o.p.s., 2010

5. Zprostředkování náhradní rodinné péče

Rozhodnutí budoucích náhradních rodičů není jednouché a prvním krokem by měla být dlouhodobá zodpovědná úvaha o vyzrálosti pro roli rodičů. Každý jednotlivec, který má zájem o náhradní rodinnou péči by se měl zamyslet nad svým životem a klást si otázky jako jsou např.⁶⁴:

- Mám dost fyzických a duševních sil, abych dítě vychoval/a?
- Zajistím dítě finančně?
- Jaké bylo moje dětství?
- Jaké je moje manželství?
- Jsem ochoten/na se vzdát svého pohodlí?
- Jsem ochoten/na se přizpůsobit?
- Věřím, že přesvědčím okolí, že toto rozhodnutí je správné?
- Nebude pro mě dítě překážkou v profesní dráze?
- Dovedu si představit, co obnáší výchova dítěte?
- Dovedu posoudit, jaké dítě bych opravdu nedokázal/a vychovávat?
- Mohu upřímně říci, čím mohu být dítěti prospěšný?

Odpovědi na tyto otázky jsou důležité pro rozhodnutí přijmout dítě, které vznáší do každého rodiče životní změnu. Dítě, které budoucí rodiče přijímají, má jako ostatní děti právo na lásku, bezpečí, výchovu, vzdělání a mnoho dalších okolností, které ovlivňují jeho zdravý vývoj. Někdy mohou přibývat těmto rodičům navíc povinnosti větší, a to právě z důvodu toho, že dítě přichází psychicky deprivované ze své minulosti. Mezi hlavní požadavky na nové rodiče jsou: duševní a fyzická schopnost vychovávat dítě, finanční a bytová zabezpečení, zcela čistý trestní rejstřík, odpovídají věk k přirozenému vztahu dítěte k rodičům. Důležité je ze strany těchto rodičů se vcítit do dětského světa daného dítěte. Dobrým předpokladem náhradních rodičů je komunikace a spolupráce s odborníky.

Prvním úkonem nastávajících náhradních rodičů je podání žádosti na příslušný obecní úřad s rozšířenou působností, přesněji na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, které má na starost agendu náhradní rodinné péče. Žadatelé spolupracují s příslušnou

⁶⁴ MATĚJČEK, Z. a kol.: *Osvojení a pěstounská péče*, 1.vyd. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-637-3

sociální pracovníci, která s nimi vede cílený rozhovor a po celou dobu je provází zprostředkováním náhradní rodinné péče. K žádosti o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli či pěstouny je povinnost přiložit doklad o státním občanství nebo povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu, zprávu o zdravotním stavu, potvrzení o stálém příjmu od zaměstnavatele, zprávu o sociálních poměrech, opis rejstříku trestu, písemný souhlas s absolvováním přípravy na přijetí dítěte, posudek neboli stanovisko obecního úřadu. K tomu všemu je třeba dodat i fotografii obou žadatelů⁶⁵. Nashromážděné podklady a žádost předá sociální pracovnice krajskému úřadu. Následně se žadatelé podrobují přípravnému kurzu na přijetí dítěte, který zahrnuje komunikaci s psychologem a přednášky se zkušenými pěstouny a osvojiteli. Postupně jsou získávány informace o vhodnosti žadatelů vychovávat dítě. Žadatelé absolvují vhodné kurzy a rozhovory u krajských úřadů. Pokud žadatelé úspěšně projdou celé řízení, obdrží rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. V případě zamítavého rozhodnutí je možnost se odvolat k Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR. V současné době bývá zamítnuto 5 – 10% žádostí⁶⁶. Následuje období čekání na přidělené dítě. Rodinu, která je nejvhodnější pro dítě se snaží nacházet poradní sbor zřízený hejtmanem kraje. Pět členný sbor ve složení psychologa, pediatra, zástupce školských a sociálních zařízení po provedeném výběru žadatelů a dítěte, nejdříve po 9 měsících, kontaktuje sociální pracovníci, která vyzve žadatele k obdržení oznámení o vhodnosti. Tímto žadatelé se dostávají do prvního kontaktu s dítětem, a po tomto oznámení do 30 dnů podávají žádost o svěřeni dítěte do před adopční nebo předpěstounské péče, která trvá nejméně 3 měsíce. Po uplynutí této doby soud může rozhodnout o svěřeni dítěte, kterému předchází informovanost sociální pracovnice o pravidelných návštěvách o nové rodině.

⁶⁵ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*, 1.vyd. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-637-3

⁶⁶ GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, 1.vyd. Praha: Grada, 800. ISBN 976-80-27-1788-3

6. Systém náhradní výchovné péče

Systém náhradní výchovy je pro potřeby této práce definován jako soubor institucí, které se podílejí na realizaci náhradní výchovy, přičemž náhradní výchovou se v tomto případě myslí svěřeni do péče mimo vlastní rodinu, nikoli však do náhradní rodiny. Náhradní výchovnou péčí se rozumí ústavní výchova, ochranná výchova a péče o děti v zařízeních, které vyžadují okamžitou pomoc⁶⁷.

V současné době je náhradní výchova především řízená státními úřady, kterými jsou:

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky - zahrnuje školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy,
- Ministerstvo zdravotnictví České republiky - má na starost zvláštní dětská zařízení (kojenecké ústavy, dětské domovy do 3 let a dětská centra),
- Ministerstvo práce a sociálních věcí - se zabývá zařízeními sociální péče a pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zde jsou převážně umístěny děti mentálně retardované nebo s kombinacemi postižení smyslového, tělesného a mentálního⁶⁸,
- Kromě těchto uvedených ministerstev, v nichž je náhradní výchova přímo realizována, jsou součástí tohoto systému i další rezorty ministerstev, a to především Ministerstvo spravedlnosti České republiky a Ministerstvo vnitra České republiky. Financování celého systému náhradní výchovné péče má pod záštitou Ministerstvo financí České republiky.

Samosprávnými úřady zabývající se náhradní výchovnou péčí jsou krajské úřady, obecní úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností, Úřad pro mezinárodní právní ochranu dětí. Úřady připravují ve své činnosti žadatele o náhradní rodinnou péči, zařazují žadatele o péči do evidence, zprostředkovávají náhradní rodinnou péči, podílí se na poradenství atd. Dalšími pověřenými právníckými osobami v systému náhradní výchovné péče jsou nestátní organizace. Tyto se specializují na vyhledávání zájemců o náhradní rodinnou péči, v rámci poradenství připravují žadatele o péči, provozují krizová zařízení pro děti a domy na půli cesty.

⁶⁷ Ministerstvo práce a sociálních věcí [online] dostupné na </http:www.mpsv.cz/>

⁶⁸ ŘEZNIČEK, T. *Náhradní výchova dětí – Možnosti a meze*, Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008. ISBN 978-80-8146-05-7

Pro představu systému náhradní výchovné péče je nutné uvést jeho rozdělení na individuální péči a kolektivní péči. Do individuální péče patří osvojení, pěstounská péče, svěření do péče příbuzných, ale také SOS – vesničky, ve kterých pouze maminky (pěstounky) vychovávají a pečují o děti.

6.1 Ústavní péče

Současné rozdělení institucionální péče upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních: diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy pro mládež. Ústavní výchova je institut rodinného práva definovaný v § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Nařídí ji může soud, a to v případě, že je vážně ohrožena nebo narušena výchova dítěte nebo nemohou-li rodiče výchovu dítěti zabezpečit. Před tím, než soud nařídí ústavní výchovu, je povinen zkoumat, zda nelze výchovu zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc⁶⁹. Tyto dvě formy péče mají přednost vždy před ústavní výchovou. Ústavní výchova je krajním řešením, soud musí zkoumat jiné možnosti, jak zajistit výchovu dítěti. Před soudním rozhodnutím o ústavní výchově může být uděleno předběžné opatření. Tuto formu rozhodnutí, které soud uděluje v případě naléhavé situace, ve které je dítě ohroženo a je narušen jeho příznivý vývoj nebo život, je povinné vydat do 24 hodin od podání návrhu Orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Předběžné opatření se uděluje na jeden měsíc, ale může být opakovaně prodloužováno, nejdéle však na 6 měsíců. Pokud je zahájeno jakékoliv řízení s dítětem v souvislosti s jeho výchovou, předběžné opatření platí do doby vydání nového rozhodnutí o výchově dítěte.

V případě nařízení ústavní výchovy, je důležité, zohledňovat individuální potřeby každého dítěte a poskytnout mu dostatek podnětů, a tím minimalizovat citovou deprivaci⁷⁰. Před nařízením ústavní výchovy je celkově upřednostňována náhradní rodinná péče, protože „každá dlouhodobá forma ústavní výchovy představuje pro dítě hendikep a zvyšuje pravděpodobnost pozdějšího sociálního selhání“⁷¹.

⁶⁹ § 42, Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění dalších předpisů

⁷⁰ ŘEZNÍČEK, T. *Náhradní výchova dětí – Možnosti a meze*, Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008. ISBN 978-80-8146-05-7

⁷¹ MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 50, ISBN 80-7178-549-0

Dříve se upřednostňovala ústavní péče ze zdravotních důvodů, zatímco dnes převažují důvody sociální. Ústavní péče nemůže nikdy nahradit opravdovou rodinu. Děti vyrůstající v ústavních zařízeních jen z části získají citové podněty a navíc jsou ohroženi psychickou deprivací.

Ústavní péče poskytuje dětem následující typy péče⁷²: náhradní výchovnou péči, ochranou výchovu, ústavní výchovu.

Náhradní výchovná péče – poskytuje výchovu, vzdělání a plného zaopatření dítěti a mladistvému ve školských zařízeních při výkonu ústavní výchovy, předběžného opatření a při poskytování služeb preventivní výchovné péče.

Ochranná výchova – je ukládána soudem, pokud dítě starší 12 let opakovaně dopouští trestné činnosti jinak trestné, případně se ve věku 15 let jednorázově dopustí trestného činu, za který by mohl být uložen výjimečný trest. Je ukládána jako ochrana společnosti před dítětem, jde o speciální výchovné zařízení.

Ústavní výchova – je na základě nařízení soudu, pokud je výchova dítěte vážně ohrožena, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovou zabezpečit. Je nařizována ve prospěch dítěte.

V souvislosti se změny v systému péče o ohrožené děti v České republice, jsou podporovány cesty, aby děti nemusely vyrůstat v ústavní péči a vedly k zajištění nejlepšího zájmu každého dítěte.

6.1.1 Ústavní zařízení (pro děti od narození)

Diagnostický ústav – podle potřeb dítěte plní úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické a po zpracování komplexní zprávy umísťuje děti do ostatních zařízení. Podle výsledků činností, které jsou součástí vyšetření, zpracovává komplexní zprávu s návrhem specifických potřeb, stanovených v zájmu rozvoje osobnosti dítěte. V diagnostickém ústavu trvá pobyt dítěte 8 týdnů.

⁷² VESELÁ-ELIÁŠOVÁ, K., VINAŘOVÁ, J.: *Mateřství, rodičovství, náhradní rodinná péče*, 2006

Kojenecký ústav – zajišťuje komplexní péči dětem od nejmenšího věku, které mají zdravotní stav a vývoj ohrožený. Konkrétně se jedná o kojence zanedbávané v původní rodině, stresované špatnými životními podmínkami, v krajním případě děti týrané. Do péče těchto ústavů jsou přijímány i děti opuštěné a děti matek s různými typy závislosti.

Pro srovnání specifika péče kojeneckých ústavů a individuální péče (pěstounské péče na přechodnou dobu) :

Specifika péče	Kojenecký ústav		Pěstounská péče na přechodnou dobu	
		Následek		Následek
Intenzita kontaktu dospělého s dítětem	nedostatečná	opoždění vývoje ve všech oblastech	dostatečná	podpora vývoje ve všech oblastech
Individuální péče	nedostatečná, jen v některých případech, omezený čas na jedno dítě	opoždění vývoje ve všech oblastech	dostatečná	podpora vývoje ve všech oblastech
Vztahy	nemožnost zažít oboustranné vzájemné vztahy dítěte s dospělým	opoždění v socioemočním vývoji	podpora vzájemných vztahů dítěte a dospělého	podpora socioemočního vývoje, poskytnutí pocitu bezpečí, citového zázemí
Variabilita a intenzita podnětů	nedostatečná	opoždění intelektového a motorického vývoje	dostatečná	podpora intelektového a motorického vývoje
Charakter prostředí	ústavní	omezená podpora vývoje na zajištění základních biologických potřeb	rodinná struktura	podpora socioemočního vývoje, chápání rodinné struktury, pocitu bezpečí

Dostupné z <http://zena-in.cz/clanek/chytra-ceska-ulicka-cesta-deti-do-ustavu-a-zpet/kategorie/deti> ⁷³.

⁷³ Žena-in.cz [online] (cit. 2012-04-12), dostupné z <<http://zena-in.cz/clanek/chytra-ceska-ulicka-cesta-deti-do-ustavu-a-zpet/kategorie/deti/>>

Dětský domov – zajišťuje péči o děti, nad kterými byla nařízena ústavní výchova, ale které nemají závažné poruchy chování. V domovech jsou zřizovány tzv. rodinné skupiny, které tvoří 6 až 8 dětí. Pokud jsou do domova umístěni sourozenci, jsou zařazováni do skupiny společně. Skupiny jsou rozlišeny věkem a pohlavím. Děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí domovů.

6.1.2 Ústavní zařízení (pro děti od 6 let a víc)

Dětský domov se školou – jsou zde umísťovány děti s vážnými poruchami chování s uloženou ústavní výchovou, vyžadující výchovně léčebnou péči, které mají duševní poruchy. Jde o děti ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky.

Výchovný ústav – je zřízený pro péči o děti se závažnými poruchami chování s věkem 15 let, jen ve výjimečných případech může být do výchovného ústavu umístěno dítě starší 12 let, u kterého byla nařízena ochranná výchova v důsledku projevujících se poruch chování, pro které nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Součástí bývá škola základní, speciální i střední.

V ústavní výchově dítě postrádá někoho, ke komu by si mohlo vytvořit vřelý citový vztah. Tento problém ústavní péče většinou řeší tím, že dětem do tří let se rozdělí sestry, ty jim nikdy však nenahradí mámu. Podobně tak špatně působí na děti absence malé skupiny, a to je rodina. Často vystřídají děti více ústavních zařízení a tato změna vyvolává řadu poruch a potíží, které vedou až k apatii a otupělosti. A největším problémem se stává ukončení této péče dosáhnutím osmnáctého roku, kdy ani v tomto věku nejsou sociálně zcela zralí⁷⁴.

6.1.3 Hostitelská péče

Tato forma pomoci je určena pro děti, které dlouhodobě žijí v ústavní péči. Jsou to děti převážně starší, děti s různými výchovnými nebo zdravotními problémy, děti odlišného etnika, sourozenecké skupiny apod. Hostitelská péče není náhradní rodinnou péčí. Hostitelskou péčí se zpravidla nepředpokládá trvalé umístění dítěte v „hostitelské“ rodině. Jedná se o dočasný (obvykle víkendový, případně prázdninový) pobyt mimo ústavní zařízení i u jiných osob než u rodičů a příbuzných. Povolení k dočasnému pobytu uděluje ředitel ústavního zařízení po předchozím písemném souhlasu úřadu obce

⁷⁴ KOLOUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 1992. ISBN: 80-85529-01-7

s rozšířenou působností, který je opatrovníkem dítěte. Příslušný úřad před vydáním souhlasu zjišťuje rodinné a sociální prostředí, v němž má dítě pobývat. Zpravidla si vyžádá u krajského úřadu odborné posouzení osob, které o poskytování „hostitelské péče“ žádají. Je-li dítě umístěno v ústavním zařízení na základě žádosti svých rodičů či zákonných zástupců, nelze tuto formu pomoci povolit bez jejich písemného souhlasu. V praxi je velice zkreslená představa zájemců o poskytování „hostitelské péče“ o tom, jakým dětem má být poskytována a v čem by tato pomoc měla spočívat. Tato pomoc musí být ku prospěchu dítěte a poskytována po odborné stránce, dlouhodobě a s velkou citlivostí. Zájemci o tuto formu péče by měli úzce spolupracovat s odborníky a měli by být na poskytování této pomoci velmi dobře připraveni.

7. Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí ochrana života dítěte, jeho práva na zdravý vývoj, řádnou výchovu a ochrana jeho oprávněných zájmů. Orgán sociálně-právní ochrany se zabývá činnostmi, které vedou k předcházení příčin vzniku ohrožení dítěte nebo narušení jeho výchovy a vedou k tomu, aby rodina, ve které dítě žije, plnila svoji funkci.

Před přijetím zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, byly zájmy ochrany dětí upraveny v zákoně o rodině, v zákoně o sociálním zabezpečení, v Listině základní práv a svobod, v Úmluvě a dalších mezinárodních dokumentech, což však neodpovídalo potřebě chránit děti v různých životních situacích. Proto je vše soustředěno do jednoho předpisu a to do zákona č. 359/1999 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. 2. 2000, ale od té doby již prošel změnami a byl několikrát novelizován.

Podle zákona č. 359/1999 Sb. se sociálně-právní ochranou dětí rozumí zejména:

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu
- ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny

Ochrana dítěte zahrnuje rozsáhlý soubor práv a oprávněných zájmů dítěte, které jsou upraveny v právních předpisech v oblasti rodinné právní, sociální, pracovněprávní, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní a trestní.

Sociálně-právní ochrana se vztahuje na děti, jimiž jsou v souladu s Úmluvou nezletilé osoby⁷⁵, pokud není zletilosti dosaženo dříve⁷⁶ a náleží všem dětem bez rozdílu.

Z výše uvedených právních předpisů lze odvodit hlavní principy právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí. Předním hlediskem poskytování ochrany je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí. Sociálně-právní ochrana se poskytuje bezplatně a všem dětem mladším 18 let bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu.

⁷⁵ čl. 1, zákon č. 104/1991 Sb., O Úmluvě o právech dítěte

⁷⁶ §8, Zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o sociálně-právní ochraně upravuje převážně procesně-právní problematiku, upravuje postup státních orgánů a činnost fyzických a právnických osob, která směřuje k zajištění práv dítěte a vymezuje tím především působnost orgánů v oblasti prevence a ochrany dětí. Zákon o sociálně-právní ochraně se vzájemně prolíná se zákonem o rodině.

Ze zákona o sociálně-právní ochrany vyplývá:

- zásada sociálně-právní ochrany dětí
- preventivní a poradenská činnost
- opatření na ochranu dětí
- zprostředkování osvojení a pěstounská péče
- ústavní a ochranná výchova – sledování výkonu
- péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost
- upravuje činnost ve vztahu k cizině
- činnost komise pro sociálně-právní ochranu dětí
- zařízení sociálně-právní ochrany dětí
- činnosti poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami
- povinnosti orgánů sociálně-právní ochrany při sdělování údajů
- povinnosti státních orgánů, dalších právnických a fyzických osob a pověřených osob
- možnosti pracovníků orgánů navštívit dítě a jeho rodinu v souvislosti s plněním úkolů při poskytování sociálně-právní ochrany dětí
- vedení evidence a spisové dokumentace
- povinnou mlčenlivost
- pokuty při porušení ustanovení zákona

Orgány sociálně-právní ochrany jsou:

- * Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí,
- * Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- * Krajské úřady,
- * Obecní úřady s rozšířenou působností,
- * Obecní úřady v přenesené i samostatné působnosti.

Sociálně-právní ochranu představuje v současnosti řešení velice složitých situací, ve kterých se děti nacházejí, např. v důsledku značné zaměstnanosti rodičů, kteří dětem svoji vytiženost s nedostatkem času a zájmu o ně vynahrazují velkým finančním obnosem, který děti pak využívají nevhodným způsobem, nebo naopak řešení složitých situací vzniklých v důsledku nezaměstnanosti rodičů. Do složitých situací se také dostávají děti rodičů, kteří řeší své partnerské neshody rozchodem, přičemž svým dětem působí značné trauma zejména tím, že nejsou schopni se dohodnout na úpravě péče o ně a o rodičovském styku s nimi a o děti se přetahují.

Shrnutí

Teoretická část je rozdělena do sedmi kapitol. První kapitola popisuje často používané pojmy spojené s náhradní rodinnou péčí. Ve druhé kapitole se zabývám právní úpravou a připravovanými změnami ve spojitosti s daným tématem. S třetí kapitolou je spojeno vymezení systému náhradní rodinné péče. Ve čtvrté kapitole se zabývám s pojmenováním pěti základních forem náhradní rodinné péče. V páté kapitole se zmiňuji o zprostředkování náhradní rodinné péče. Šestá kapitola zahrnuje systém náhradní výchovné péče, do které patří ústavní péče. V sedmé kapitole jsou popsány principy orgánu sociálně-právní ochrany.

Obzvlášť se ve čtvrté kapitole věnuji charakteristice základních forem náhradní rodinné péče: osvojení, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, poručenství, opatrovnictví, svěření dítěte do jiné fyzické osoby než rodiče. Každá z těchto forem má svá specifika.

Na prvním místě stojí **osvojení**, kterým vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr jako mezi rodiči a dětmi. Tato forma náhradní rodinné péče je nejvhodnější a plní roli vzniku a fungování rodiny.

Pro děti, které nejsou vhodné do osvojení, vzniká **pěstounská péče**, která má přednost před ústavní péčí. V souvislosti s poznatky a zkušenostmi odborníků je pěstounská péče vhodná, státem řízená a kontrolovaná.

Příbuzenská pěstounská péče vzniká tak jak je to u klasické pěstounské péče. Péče o dítě se ujímají členové rodiny, prarodiče, nejbližší příbuzní dítěte. Tato péče je stabilní, trvalá a dítě nevyrostá u cizích lidí.

V případě, že rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovských práv nebo nemají způsobilost k právním úkonům, rozhoduje soud o ustanovení poručníka. **Poručník** namísto rodičů dítě vychovává, zastupuje a spravuje jeho jmění. V případě, že poručník osobně pečuje o dítě, je finančně zajištěn sociálními dávkami stejně jako pěstoun⁷⁷.

⁷⁷ KRAUSOVÁ L., NOVOTNÁ, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*, Praha: Aspi, a.s., 2006, s. 61-62

Opatrovnictví je často zahrnován do formy náhradní rodinné péče, ale nepatří mezi jeho klasické formy. Je pouze součástí systému péče o ohrožené děti, ale může také osobně o dítě pečovat a zajišťovat mu výchovu.

V případě, když nejsou řádně plněny povinnosti rodičů k dítěti, může soud výkon rodičovské zodpovědnosti pozastavit, omezit nebo v závažných případech zbavit. Jednou z možností je **svěření dítěte do péče jiné fyzické osobě než rodiče**. Soud upřednostní osobu v příbuzenském vztahu k dítěti.

V šesté kapitole se zvlášť zabývám **ústavní péčí a hostitelskou péčí**. Z celkového pohledu poznatků je na místě sjednotit systém péče o děti, který by zajistil, aby co nejvíce dětí vyrůstalo ve vlastní rodině, co nejméně dětí žilo v ústavní výchově a pokud je dítě umístěno v ústavní výchově, aby se zkrátila doba jeho pobytu na minimum a dítě se vrátilo co nejdříve zpět ke své vlastní rodině nebo bylo umístěno do náhradní rodiny. V poslední kapitole teoretické části popisují významný institut pro náhradní rodinnou péči a to orgán sociálně-právní ochranu dětí, který jedná vždy v zájmu dítěte a jeho blaha.

Úvod do praktické části

Náhradní rodinné péči je vydána spousta publikací, ale jen některá je zaměřená na využívání konkrétních forem péče, čímž je osvojení čili adopce a především pěstounská péče. Stává se velmi často, že některé matky se ocitnou v situaci, že se neumějí o své děti nejlépe postarat a dítěte se ujímají lidé a stávají se tím náhradními rodiči.

Snahou praktické části práce je popsat s pomocí případové studie její specifika péče. Na základě čtyř kazuistik nelze vyvozovat závěry, lze však možné přiblížit tuto problematiku a pomocí jí nastínit k jaké formě náhradní rodinné péči se nejvíce vztahuje.

Cílem práce je přiblížit problematiku náhradní rodinné péče na skutečných případových studiích. Při jejich zpracování jsem vycházela ze spisové dokumentace vedené orgánem sociálně-právní ochrany dětí příslušného úřadu, které jsem měla možnost nastudovat v průběhu své praxe. Zároveň jsem využila možnosti diskuze a rozhovoru s příslušnou sociální pracovnící, které příslušnou dokumentaci vede a která je s rodinami v kontaktu.

8. Metodologie

V praktické části bakalářské práce jsou vypracovány kazuistiky formou kvalitativního výzkumu. Vzhledem k tomu, že je zapotřebí udělat si obraz o dosavadních zkušenostech a vývoji dítěte prostřednictvím použitých případových studií. Skládá se z osobní a rodinné anamnézy, popis současného stavu a faktory, které stav ovlivnili⁷⁸. Převážná část informací a dat jsou zjištěny z pracovní činnosti na pracovištích sociálně-právní ochrany, které jsou také z velké části vypořádávány. Menší, avšak důležitá část informací pochází z dokumentů, které byly poskytnuty. Studie jsem nechala přirozeně plynout a zaznamenávala jsem si osobní poznatky. V případových studiích byla z důvodu anonymity a přání respondentů změna jména. Případové studie jsou zaměřené na vztahy dětí a pěstounů, kdy se pěstouni museli vžít do role rodičů, a převzaly celou zodpovědnost za děti. Případová studie tzv. kazuistika je rozdělena do částí, ve kterých je možné se dovědět, jak může vzniknout možnost náhradní péče a v jakém konkrétním případě zvolit vhodnou formu konkrétní péče.

8.1 Použité výzkumné metody

Již se zmínila v části metodologie o zpracování případové studie. Studie jsem zpracovala čtyři a zaměřila jsem se na příběhy dětí, které jsem se snažila rozlišit v jejich různorodosti. Kritéria ke zvolení jsem rozlišila podle typu rodinné péče, do které je dítě svěřeno a důvod, proč je dítě v zařízení. Použité metody: analýza spisové dokumentace a konzultace se sociálním pracovníkem.

8.2 Výzkumná data a jejich interpretace

Výzkumná data jsou velice citlivé, týkají se informací o dětech, které je nutné chránit. Před tím než jsem zahájila výzkum, požádala jsem pracovníci sociálně-právní ochrany dětí o souhlas s použitím jakékoliv interní informace o jednotlivých případech dětí. Z důvodu zájmu zachování co největší anonymity dětí, jsme se dohodly, že ve své bakalářské práci nebudu uvádět konkrétní zařízení a orgán sociálně-právní ochrany dětí, odkud jsem poznatky, studie a část informací čerpala, budu se zmiňovat všeobecně nikoliv konkrétně. Informace, které jsou uvedeny v praktické části případových studií, nijak neovlivňují výsledek bakalářské práce. Informace z případových studií jsem

⁷⁸ MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. 2.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0749-3

získávala ze spisových dokumentací a zpracovávala jsem je přímo na místě. Rozhovor s pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí byl proveden přímo v její kanceláři a diskuze, otázky a odpovědi jsem si zaznamenávala pouze písemně.

8.3 Postup při zpracování získaných informací

Vybrala jsem si při zpracování získaných informací čtyři případové studie, ve kterých jsem pečlivě vybírala konkrétní případy dětí. První část studií obsahuje důvod, proč je dítě v zařízení, v jaké situaci rodinné se nachází a jaký má věk. V další části jsou popsány informace přímo o dítěti. V poslední části studií se zmiňuji, o jakém typu náhradní rodinné péče bylo dítě umístěno ze zařízení, tedy přechod z náhradní výchovné péče do náhradní rodinné péče.

8.4 Případové studie

Kazuistika č. 1 - chlapec P., nar. 2008

Chlapec narozený ze čtvrtého těhotenství, porod byl v termínu a bez komplikací. Porodní váha byla 3600 g a 51 cm. Chlapec zdravotně v pořádku. Chlapec se narodil v nemanželském svazku. Otcovství bylo přiznáno muži české národnosti. Matka se o chlapce starala až do doby než byla vzata do vazby, tj. do listopadu 2008 za podezření z trestného činu krádeže. Otec chlapce nejeví zájem a nepřispívá na výživu.

Matka chlapce pochází z částečné rodiny, která je narušená tím, že její otec a matka svojí četností pobývají ve výkonu trestu odnětí svobody. Její matka pochází ze dvou sourozenců a pobývala střídavě v dětských domovech, výchovných ústavech i v rodině. Z důvodu neschopnosti jejich rodičů se o ni starat, byl nutný její pobyt ve výchovných zařízeních, ale i pro její nevhodné chování, záškoláctví i krádeže. V sedmnácti letech otěhotněla poprvé, pobývala ve výchovném ústavu a později i ve vazbě či výkonu trestu odnětí svobody. V pěstounské péči jsou její předchozí tři děti.

Babička nezletilého P. již patnáct let žije docela spořádaným životem. Žije ve dvoupokojovém bytě a pobírá dávky příspěvek na bydlení, dále pracuje na zkrácený úvazek jako kuchařka. Ve své péči má šestnáctiletou dceru, která navštěvuje odborné učiliště se zaměřením na obor kadeřnice. Výrazné výchovné problémy s ní nejsou. Rodina je sledována orgánem sociálně-právní ochrany dětí od té doby, kdy jí byla svěřena nezletilá dcera z dětského domova zpět do péče matky. Do dětského domova byla umístěná ve svých čtyřech letech z důvodu výkonu trestu její matky. Po návratu

z výkonu trestu babička tedy matka chlapce začala vést spořádaný život a její dcera byla příslušným soudem vrácena zpět do výchovy matky. Žádost podala sama. Rodina je navštěvována pravidelně orgánem sociálně-právní ochrany, který nemá žádné připomínky. Babička chlapce má vážný zájem o svěření svého vnuka do péče. Orgán sociálně-právní ochrany dětí doporučuje svěření chlapce do péče babičky, která se již osvědčila v péči o svou dceru, a proto je předpoklad v zajištění řádné péče i u svého vnuka. Příslušný soud rozhodl na návrh babičky svěřit do její výchovy vnuka a matce chlapce stanovil povinnost přispívat na její výživu. Babička chlapce na základě opakovaných šetření v místě bydliště dokázala řádnou péči o svoji vnučku. Podle lékařských zpráv a vyjádření lékaře, chlapec prospívá, babička se dostavuje pravidelně na kontroly a očkování. Orgán sociálně-právní ochrany provádí pravidelná šetření v místě bydliště. Vždy s kladným výsledkem. Babička i přes její trestnou činnost v minulosti, vede spořádaný život. Matka chlapce je v současné době ve výkonu trestu odnětí svobody. Předpokládané propuštění z výkonu je stanoveno na leden 2013.

Kazuistika č. 2 – chlapec R., nar. 2009

Chlapec je umístěný v zařízení, a to z důvodu toho, že se narodil jako nechtěný. Rodiče již v počátku jeho narození zanechali dítě v porodnici, ale potom se o něj svým způsobem starali, ale nevhodně. Z tohoto důvodu pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany provedla v místě bydliště rodiny kontrolu, kde zjistila, že chlapec je v bytě sám bez rodičů. Orgán sociálně-právní ochrany vydal předběžné opatření a ten stejný den byl chlapec umístěný. Chlapcův vývoj vzhledem k jeho zanedbávané péči rodičů byl opožděný. V zařízení postrádala hygienické návyky a neuměl se i sám obléci apod. Mluvil jen v jednoduchých větách, kterým nebylo ani rozumět. Chlapec se musel v zařízení naučit i základní předpoklady jako je spaní na posteli, sezení u jídla za stolem, chování na toaletu, základní hygienické návyky a spoustu dalších dovedností. S ostatními dětmi velice špatně vycházel, schovával se před nimi, nevěděl jak reagovat, když za ním přicházely ostatní děti, snažil se je odhánět a reagoval agresivně. Výchovná komise na základě pozorování jeho chování naznačila, že nejlepší pro jeho zájem bude, co nejdříve jej umístit do pěstounské péče. Psycholog v daném zařízení oslovil rodinu, která má již v pěstounské péči věkově podobnou dívku a oslovil je. Dopředu je informoval o toleranci a velké trpělivosti pěstounů k chlapcovi. Pěstouni navštěvovali chlapce v rámci seznámení v zařízení, kde se projevilo hned pozitivní setkání a velmi

příznivě se projevil zájem chlapce s touto rodinou. Chlapec byl umístěný do pěstounské péče bez problémů.

Kazuistika č. 3 – dívka L., nar. 2007

Dívka L. je narozená z druhého těhotenství, porod byl v termínu a bez komplikací. Matka dívky pochází z rozvedeného manželství, vychovávala ji jen její matka a otce nepoznala. Matka často požívala alkoholické nápoje a o dceru se moc nestarala. Péči a výchovu zastával dle svých možností a schopností její přítel, tedy druh, se kterým sdílela společnou domácnost. Matka často pobývala mimo domov a z celé situace vyplynulo, že matka se stala bezdomovkyní. V bytě zůstal přítel matky s její dcerou, o kterou se staral řádně a vykonával za ni rodičovskou péči. Platil řádně nájem a chodil do práce. Dívka svoji matku viděla zřídka a v tu dobu již bývalý přítel matky požádal orgán sociálně-právní ochrany dětí o pomoc. Vzhledem k tomu, že měl zájem se o dívku starat dále a měl k ní citovou vazbu, považoval ji jako za vlastní, orgán sociálně-právní ochrany mu doporučil svěřením do péče jeho osoby. S tímto souhlasil a na základě kontrol, rozhovoru s dívkou a ostatními záležitostmi, které jsou nutné k rozhodnutí o svěřením do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, byla dívka bývalému příteli její matky svěřena. V současné době dívka navštěvuje mateřskou školu a je vychovávána s nejlepší péčí jakou může dostat od potenciálního rodiče. V dnešní době se řeší nejlepší forma náhradní rodinné péče a tou je osvojení dívky.

Kazuistika č. 4 – dívka P. a chlapec D., nar. 2005

Sourozenci v poměrně nízkém věku žili a vyrůstali v zařízeních k tomu určeným, z důvodu toho, že byli odebráni rodičům. Rodina se ocitla z důvodu neplacení nájemného nucena se vystěhovat z bytu a matka s otcem nebyli schopni zajistit náhradní bydlení. Matce byla nabídnuta možnost pobývat i s dětmi v azylovém domě pro matky s dětmi, ale to stále odmítala. Děti musely být umístěny společně do zařízení. V tu dobu bylo chlapci a dívce 2 roky. Dětem je nyní sedm let. Chlapec je velice učenlivý a přátelský, ale dívka působí méně vnímavá a samotářská, vyžaduje trpělivou a tolerantní péči. Výchovná komise se rozhodla umístit děti do pěstounské péče a po pečlivém výběru psychologa zařízení a sociálního pracovníka, byl osloven manželský pár, který nemá žádné děti. Manželé navštěvovali zařízení a snažili se navázat vzájemnou vazbou kladný kontakt s dětmi. Děti později navštěvovali i domov budoucích rodičů, kde se jim začalo líbit, a těšily se na další setkání. Obě děti srdečně přilnuly k matce a po nějaké

době ji oslovovali maminko. Během administrativní cesty k osvojení si děti na budoucí rodiče zvykly natolik, že vznikala nová rodina. Po rozhodnutí o osvojení dětí, se přistoupilo ke stěhování a v současné době se všem daří. V nové rodině si děti přivykly bez velkých problémů, osvojitelé k nim navázali výborné vztahy, děti prospívají a citově k dětem přilnuly a širší rodina je také přijala. Osvojitelé byli zapsáni v rodných listech dětí na místo rodičů.

8.5 Rozhovor a diskuze

V rozhovoru byla položena otázka sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí na názor: *„jaká forma náhradní rodinné péče, je podle zkušeností z praxe nejlepší?“*

Odpověď: *„Poslední případ, který jste si vybrala, je právě vzorem úspěšného osvojení. Úspěšnost je vhodný způsob řešení těchto dětí, které docela v reálném čase našly novou rodinu. Důležité je také to, že pobyt v ústavě nebyl nějak prodlužován. Obě děti zůstaly spolu a to je pro sourozence také velice důležité, aby zůstaly pospolu. Nyní záleží na rodičích, které mají plnou zodpovědnost za děti. Nyní orgán sociálně-právní ochrany dětí již nesleduje novou rodinu, protože osvojením dětí rodiče získali práva rodičů.“*
(sociální pracovníce)

Dále z rozhovoru sociální pracovníce vyplynulo, že opravdové přijetí dítěte do pěstounské péče odráží náročnost pěstounů „náhradních rodičů“, které skýtá možné výchovné problémy, které se mohou měnit v souvislosti s věkem dítěte a s jeho postupným začleňováním do společnosti. Je zajisté spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí, ale také s dalšími organizacemi. Důslednost výchovy s láskou a s porozuměním je správným postupem pěstounů. Nejlepší odměnou pěstounů je i přes řadu úskalí a někdy nesnadnou cestou výchovy, že dítě se v budoucnu stane rodičem, který bude pro svoje dítě ten nejlepší rodič.

Otázka směřující k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a dalších zákonů pro sociální pracovníci zněla: *„Jaký máte názor na změnu zákona o sociálně-právní ochraně dětí a dalších?“*

Odpověď: *„Nový zákon by měl zlepšit systém péče o ohrožené děti, a to především zvyšováním počtu pěstounských rodin včetně jejich profesionálního přístupu, dále by mě*

zajímala, jaká bude možná kapacita pěstounské rodiny. Zajímavost vidím také v tom, že pokud osoba pověřená, se kterou má uzavřenou dohodu pěstoun, nedoporučí přijetí dalšího dítěte, ale pěstoun bude trvat na svěřeni a požádá tak soud, pak pověřená osoba ukončí dohodu s pěstounem, který proto přijde o dávky pěstounské péče. Tímto by mohli pěstouni bez vědomí orgánu sociálně-právní ochrany přijímat další děti do péče. Především by se mělo využívat potenciálu již už fungujících pěstounských rodin. Pokud pěstounská péče bude dle mého názoru považována za profesi, měla by být i finančně zabezpečena. Doposud je ústavní péče více finančně zabezpečena než pěstounská péče, která by měla být upřednostňována. Měla by být pěstounská péče lépe a srovnatelně lépe hmotně zabezpečena. Především jde nám o to, aby bylo více náhradních rodin a dostatek pěstounů z důvodu toho, aby děti nezůstávali v ústavních zařízeních.“ (sociální pracovnice)

Závěr

Téma náhradní rodinná péče jsem si zvolila především z důvodu mého zájmu získat více osobních poznatků a zkušeností, které jsou zajímavé v sociální oblasti během studia i mé profese. Tato oblast, díky mé práci, kterou jsem zpracovala, mi poskytla podrobnější vhled na téma, ve kterém je péče o dítě bezpochybně vyžadující.

Společným znakem pro všechny uvedené formy náhradní výchovy a náhradní rodinné péče je zájem a blaho dítěte a uskutečňují se na základě rozhodnutí soudu. V rámci porovnání konkrétních ustanovení zákona o rodině se jeví být nejvhodnější formou náhradní rodinné péče z hlediska zájmu dítěte osvojení neboli adopce. Vztahy, které adoptí vznikají, jsou stejné jako u dítěte a biologického rodiče. Dítě se stává chtěným a řádným členem fungující rodiny a získává tak příjmení adoptivních rodičů. Velký vliv na vývoj a rozvoj dítěte má právě rodinné prostředí, které se odráží ve vzdělávání i začleňování do společnosti. Osvojit si dítě mohou jen manželé nikoliv jednotlivci. Ve srovnání s pěstounskou péčí, je velice málo vhodných dětí určené k osvojení. Do pěstounské péče se obzvláště umísťují sourozenci nebo děti různé národnosti aj. Při výběru dětí jsou pěstouni mnohem tolerantnější než osvojitelé, a z tohoto důvodu je výběr dětí mnohem méně přístupný pro osvojení. K osvojení je nejlépe přistoupit v raném věku dítěte. K pěstounské péči se přistupuje i v rozdílné věkové hranici. Osvojení je trvalé, ale u pěstounské péče končí zletilostí. Pěstounská péče je velice podobná osvojení a to především v tom, že přijetí dítěte do rodiny je dlouhodobý, má pevný a trvalý vztah.

Pěstounská péče a poručenství mají povinnosti a práva určená soudem velice podobná. V obou případech, pokud osobně a řádně náhradní rodiče pečují o svěřené dítě, mají právo na finanční zajištění od státu formou sociálních dávek. V případě svěřeni fyzické osobě do výchovy nenáleží pěstounské dávky. Dále lze říct, že pěstounská péče je v mnoha případech shodná s domácím prostředím v rodině, které je pro děti nejlepším než prostředí ústavní.

Ústavní prostředí způsobuje vztahy neosobní, upjaté, bez pocitu bezpečí, porozumění a podpory. Úspěšnější budoucí životy dětí vycházejí z rodinného prostředí pěstounské péče než z ústavních zařízení. Pro zajištění úspěšného vývoje a zdárného rozvoje dítěte

je neoddiskutovatelným faktem je nutné upřednostňovat a podporovat rodinnou péči před péčí v zařízeních ústavní výchovy. Ústavy neposkytují dítěti důvěrné prostředí rodiny a znesnadňují mu jeho začlenění do společnosti. Pokud dítě vyrůstá již od raného dětství v zařízení ústavní výchovy, je jeho emocionální stránka života omezena, která vede k deprivaci, a ta se může projevovat po celý jeho život.

Cílem mé bakalářské práce byl pohled na náhradní rodinnou péči v naší zemi, její současnou podobu a strukturu. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je rozdělena do osmi kapitol. Jsou zde popsány pojmy, které se v daném tématu vyskytují, a které je dobré znát pro lepší orientaci v něm. Zabývám se současnou právní úpravou a chystanými změnami právní úpravy v souvislosti s tématem. Dále vysvětluji systém náhradní rodinné péče, náhradní výchovné péče, sociálně-právní ochranu dětí, která je velmi spojená s touto oblastí. Náhradní rodinná péče probíhá ve dvou formách, tedy výchovné neboli ústavní a v rodinné formě. V práci se věnuji podrobněji těmto formám.

Na teoretickou část navazuji na část praktickou neboli empirickou. Ve výzkumu jsem se snažila hledat odpověď na otázku: „jaká alternativa náhradní rodinné péče je v zájmu dítěte nejlepší?“. K hledání odpovědi jsem použila případové studie (kazuistiky), které zachycují příběhy dětí a stávají se účastníky náhradní péče. Případové studie jsou zpracovány z vnitřních materiálů o dětech vedených u příslušných orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Vycházela jsem také z rozhovorů a diskuzí se sociálním pracovníkem, který řeší alternativy náhradní rodinné péče. Odpověď, která mi po zpracování studií vyšla, je že formy náhradní rodinné péče jako je osvojení, pěstounská péče a další by měly být rozhodně upřednostňovány před ústavní péčí. K tomuto vedou i změny právní úpravy s tímto tématem spojené. V každém případě by se měla vyzdvihnout pěstounská péče a její potenciál již stávajících pěstounů. Mělo by zvýšit hmotné zabezpečení pěstounů a tímto i snížit počet dětí v ústavních zařízeních. Podle mého názoru nejlepší formou náhradní rodinné péče je osvojení neboli adopce, která má všechna práva a povinnosti jako rodiče. Zdá se mi také, že když rodiče nejeví zájem o dítě, je podán návrh k soudu na určení nezájmu, a soudy rozhodují až teprve po uplynutí půlroční doby i více, a to je dle mého názoru zbytečně dlouhá doba na to, aby dítě zůstávalo tuto dobu v ústavních zařízeních. Během zpracování mé práce jsem zjistila, že informovanost o náhradní rodinné péči je dostatečná a lidem přístupná.

Nejdůležitějším předpokladem úspěšného umístění dítěte do náhradní rodinné péče je vhodná spolupráce a komunikace zájemců s institucemi v dané oblasti.

Zcela závěrem pak lze říci, že bakalářská práce obsahuje právní aspekty a konkrétní specifika této problematiky, které mohou být zajímavým zdrojem informací pro studium související se sociální pedagogikou a zajímavým zdrojem k obohacení informací orgánům s tímto tématem spojeným.

Resumé

Cílem této bakalářské práce je stručně a přehledně představit současný systém náhradní rodinné péče, který je poměrně komplikovanou soustavou institucí a orgánů, jež se podílí na výchově dětí mimo jejich vlastní rodinu. V práci jsou popsány různé formy náhradní rodinné péče v naší republice a hodnocení jaká forma náhradní rodinné péče je pro dítě nejlepším řešením oproti jiným alternativám náhradní péče. Součástí práce je zmínka o připravovaných změnách právní úpravy spojené s náhradní rodinnou péčí. Bakalářská práce je rozdělena do osmi kapitol.

1. Výklad použitých pojmů

Popisuje často používané pojmy spojené s náhradní rodinnou péčí.

2. Prameny právní úpravy

Kapitola je věnována současnou právní úpravou náhradní rodinné péče a připravovaným změnám právní úpravy.

3. Systém náhradní rodinné péče

Kapitola se zabývá systémem náhradní rodinné péče podle platné legislativy v naší zemi.

4. Formy náhradní rodinné péče

Kapitola ujasňuje formy náhradní rodinné péče dětí a konkrétně rozlišuje specifické formy.

5. Zprostředkování náhradní rodinné péče.

Kapitola je věnována stručnému popisu jakým způsobem se zprostředkovává náhradní rodinná péče v naší zemi.

6. Systém náhradní výchovné péče

Kapitola ujasňuje systém náhradní výchovné péče a popisuje konkrétně ústavní péči.

7. Sociálně-právní ochrana dětí.

V kapitole jsou popsány principy orgánu sociálně-právní ochrany a jejich působení.

8. Metodologie

Kapitola je věnována praktické části a to: výzkumným metodám a dat, postupu při získávání informací, případovým studiím a rozhovoru a konkrétně zaznamenává poznatky z empirického zjištění.

Závěr bakalářské práce se vztahuje na shrnutí poznatků a zkušeností během její vypracování, které směřují k vyhodnocení a splnění stanovených cílů.

Anotace

Předložená bakalářská práce je zaměřena na téma „Náhradní rodinná péče“ a obsahuje osm kapitol, ve kterých je představen současný systém náhradní rodinné péče. Systém náhradní rodinné péče je poměrně komplikovanou soustavou institucí a orgánů, jež se podílí na výchově dětí mimo jejich vlastní rodinu. Práce popisuje různé formy náhradní rodinné péče v naší republice a hodnotí jaká forma náhradní rodinné péče je pro dítě nejlepším řešením oproti jiným alternativám náhradní péče, a to především ve srovnání s ústavní péčí. V práci je zmínka o připravovaných změnách právní úpravy spojené s náhradní rodinnou péčí.

Klíčová slova

Dítě, rodina, náhradní výchovná péče, náhradní rodinná péče, ústavní péče, osvojení, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, příbuzenská pěstounská péče, poručenství, opatrovnictví, svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, orgán sociálně-právní ochrany dětí, ústavní péče, hostitelská péče, zařízení, zákon, Úmluva, Listina.

Annotation

This Bachelor degree thesis deals with the topic of foster care. It consists of eight chapters, in which the up-to-date system of foster care in the Czech Republic is depicted as a considerably complicated system of institutions and authorities that participate in the upbringing of children out of their own families. A variety of forms of foster care is described and evaluated, especially focusing on the comparison of the in-family versus institutionalized care. The aim is to put forward opting for the form which is the best for the child's sake. The pending legal arrangements concerning foster care in the Czech Republic are also mentioned in the thesis.

Keyword

A child, a family, foster care, family care, institutionalized care, adoption, temporary foster care, related foster care, guardianship, curatorship, entrusting a child in the care of a non-parent person, social-legal child protection authority, institutionalized care, host care, institution, law, convention, charter

Seznam použité literatury

Právní předpisy

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základní práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ve znění zákona č. 58/1984 Sb., zákona č. 118/1992 Sb., zákona č. 307/1993 Sb., a s přihlédnutím k ústavnímu zákonu ČNR č. 4/1993 Sb.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění zákona č. 158/1969 Sb. a zákona č. 234/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu, příjmení, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 364/2011 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí

Zákon č. 365/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a dalších související zákony

Zákon č. 366/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

Zákon č. 367/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

Zákon o správním řízení č. 500/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Odborná literatura

BELKOVÁ, V., HUDECOVÁ, A. *Náhradná rodinná starostlivosť, Problémy a perspektívy*, 1.vyd. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 2008. ISBN 978-80-8083-615-3

BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., a kol. *Náhradní rodinná péče – průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-304-8

GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 978-80-247-1788-3

HANUŠOVÁ, a kol. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství*, Brno, Tribun, 2010, ISBN 978-80-7399-888-2

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2000. ISBN 80-7178-303-X

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*, 3.vyd. MU Brno, 2006

KOLOUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. 1.vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 1992. ISBN 80-85529-01-7

KOVAŘÍK, J., a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-95-77

KOVAŘÍK, J. *Kapitoly z vývojové psychologie pro pěstouny a osvojitele*. In *Náhradní rodinná péče*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 1999, roč. 1999. ISSN 1212-3765

KOVAŘÍK, J. *Úspěšnost náhradní rodinné péče část 1*. 1.vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1996. ISBN neuváděno

KOVAŘÍK, J. *Výhledy profesionální pěstounské péče v České republice*. In: *Sborník přednášek z 6. Konference o náhradní rodinné péči*. Praha: 1999

KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo po vstupu České republiky do EU*. *Právní rozhledy*, 2005

KRÁLÍČKOVÁ, Z. *K některým právním aspektům náhradní rodinné péče: tzv. příbuzenská pěstounská péče*. In *sborník z VII. Celostátního semináře NRP*. Praha: TRIADA, 2007

KRAUS, B. *Sociální pedagogika jako vědní disciplína a jako studijní obor*, Hřebíček. L.: Brno, Institut mezioborových studií Brno, 2000. ISBN 80-902936-0-3

KRAUSOVÁ, L., NOTOVNÁ, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1.vyd. Praha: Aspi, a.s., 2006. ISBN 80-7357-214-1

MADAR, Z., a kol. *Slovník českého práva*, 3.vyd 1. díl. A-O.LINDE Praha, a.s., 2002. ISBN 80-7201-377-7

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*, Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-504-2

MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-25236-2

MATĚJČEK, Z., a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, 1.vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8

MATĚJČEK, Z., a kol. *Osvojení a pěstounská péče*, 1.vyd. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-637-3

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003 ISBN 80-7178-549-0

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, 2.vyd. Praha: Slon, 2006. ISBN 978-80-86429-87-8

MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*, 2.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0749-3

PLECITÝ, V. *Zákon o rodině – komentář*. Praha: EUROUNION Praha, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-73717-063-9

ŘEZNÍČEK, T. *Náhradní výchova dětí – Možnosti a meze*, Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008. ISBN 978-80-8146-05-7

SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*, 2. vyd. Praha: Práh, 2006. 16s. ISBN 80-7252-150-0

ŠTĚRBOVÁ, D., KALABOVÁ, S. *Dítě v péči prarodičů a jiných příbuzných*, Praha: TRIADA – Poradenské centrum, 2009. ISBN 978-80-254-5957-7

VESELÁ-ELIÁŠOVÁ, K., VINAŘOVÁ, J. *Mateřství, rodičovství, náhradní rodinná péče*, 1.vyd.Praha: Městské centrum sociálních služeb a prevence, informační brožura, 2006

Publikace, časopisy a brožury

ADOPCE.COM *Průvodce náhradní rodinnou péčí, brožura*, 4.vyd.Praha: Spolu dětem, o.p.s., 2010

BUBLEOVÁ, V. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. [online] dostupné z: <<http://nahradnirodina.cz/>>

BUBLEOVÁ, V., BENEŠOVÁ, L. *Adopce.com-Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 1.vyd.Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2003

Odbor prevence kriminality MV ČR. *Práva dítěte v dokumentech*. 1.vyd.Praha: Themis, nakladatelství Tiskárny MV, p.o., 1998

Tisková zpráva, Informační středisko Mikuláš, o.p.s.

Internet

www.adopce.cz

www.klokanebrno.cz

www.mpsv.cz

www.nahradnirodina.cz

www.rodinausoudu.cz

www.sos-vesnicky.cz

www.umpod.cz

www.zena-in.cz